

Gruplararası Tutum: Aynı Sınıflarda Eğitim Gören, Türkiyeli ve Suriyeli İlkokul Öğrencilerinin Birbirlerine Yönelik Tutumlarına İlişkin Okul Psikolojik Danışmanlarının Deneyimleri

Intergroup Attitudes: School Counselors' Experiences Regarding the Attitudes of Turkish and Syrian Primary School Classmates towards each other

Abbas Türnüklü*
Fulya Türk**
Mustafa Tercan***
Tarkan Kaçmaz****

To cite this article/ Atf için:

Türnüklü, A., Türk, F., Tercan, M. ve Kaçmaz, T. (2020). Gruplararası tutum: Aynı sınıflarda eğitim gören, Türkiyeli ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin birbirlerine yönelik tutumlarına ilişkin okul psikolojik danışmanlarının deneyimleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 8(2), 565-598. doi: 10.14689/issn.2148-624.1.8c.2s.7m

Öz. Bu çalışmanın amacı, aynı sınıflarda birlikte eğitim gören Türkiyeli ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin birbirlerine ilişkin tutumlarını, okul psikolojik danışmanlarının deneyimleri çerçevesinde incelemektir. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik yaklaşım kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplamak için yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada veriler, 8 erkek, 32 kadın olmak üzere toplam 40 psikolojik danışman ile görüşme yapılarak toplanmıştır. Nitel veriler tematik analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, Türkiyeli ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin birbirlerine ilişkin tutumlarının oluşmasında etkili olan temaların başında, aynı sınıfta birlikte eğitim görmelerinin, ortak dilin ve iletişim kapasitesinin, gruplararası temasın ve arkadaşlığın, kabul edilme/ait olma duygularının, dışla(n)ma ve kendini üstün görme algısının, iç-grup dayanışmasının, özgüvenin, akademik başarının, öğretmen davranışlarının ve öğrencilerin ailelerinin dış-gruba ilişkin tepkilerinin geldiği saptanmıştır. Bu bağlamda, aynı sınıflarda birlikte eğitim gören Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin, sınıf içinde ve dışında doğrudan temas edecekleri ve birlikte görev alacakları karma etkinliklerin planlanıp, yapılandırılarak sıkça uygulanmasının, gruplararası olumlu tutumları geliştireceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Gruplararası tutum, gruplararası temas, gruplararası arkadaşlık, göç

Abstract. The purpose of this study was to analyze the attitudes of Turkish and Syrian elementary school classmates towards each other within the framework of school psychological counselors' experiences. The study was carried out utilizing a phenomenological approach which is one of the qualitative research approaches. Semi-structured interview technique was used to collect data. The data were collected by interviewing a total of 40 school psychological counselors (8 males, 32 females). Qualitative data were analyzed using thematic analysis technique. As a result of the research, the prevalent themes that are effective in the development of Turkish and Syrian elementary school classmates' attitudes towards each other were found to be their sharing the same classroom, the common language and communication capabilities, intergroup contact and friendship, feelings of acceptance / belonging, exclusion and being excluded, perceived superiority, in-group solidarity, self-esteem, academic performance, teacher behaviors, and students' families' reactions against the out-group. Within this context, it can be concluded that planning and implementing mixed activities in and out of the classroom that would engage Turkish and Syrian students and allow them to have contact is likely to help develop positive intergroup attitudes.

Keywords: Intergroup attitude, intergroup contact, cross-group friendships, immigration

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 13.07.2019

Düzeltilme Tarihi: 03.04.2020

Kabul Tarihi: 20.04.2020

* Sorumlu Yazar / Correspondence: Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, abbas.turnuklu@deu.edu.tr ORCID:0000-0002-7209-0768

** Gaziantep Üniversitesi, Türkiye, fulyaturk@gantep.edu.tr ORCID: 0000-0003-1896-8418

*** Recep Ersayın İlkokulu, Türkiye, info@mustafatercan.com ORCID: 0000-0002-1801-9610

**** Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, tarkan.kacmaz@deu.edu.tr ORCID: 0000-0003-0067-0509

Giriş

Farklı sosyal kimliklere sahip kişiler, aynı ortamlarda birlikte olumlu temasa ve etkileşimlere geçmeye başladıklarında zaman içinde gruplararası ilişkilerin gelişeceği düşünülmektedir. Gruplararası olumlu ilişkilerin gelişmesinde ve gruplararası önyargıların azalmasında dört temel etkenin önemli bir önkoşul olduğunu belirtilmektedir. Bunlar gruplararası eşit statü, ortak amaç, gruplararası işbirliği ve otoritelerin, geleneklerin ve yasanın desteğidir (Allport, 1954). Kişiler aynı sosyal bağlamda, eşit statüde, ortak amaçlar etrafında ve işbirliği içerisinde temas etmeye ve etkileşime girmeye başladığında ve bu ilişki otorite ve yasalarca onandığında, gruplararası ilişkilerin gelişmesine paralel olarak gruplararası önyargıların azalacağı beklenmektedir. Örneğin Pettigrew ve Tropp (2006), 515 farklı çalışmaya ait 713 bağımsız örneklemden elde edilen verilerle gerçekleştirdiği meta analiz çalışmasında, gruplararası temasın, gruplararası çeşitli durumlar ve bağlamlarda gruplararası önyargıları azaltma noktasında yararlı olabileceğini saptamışlardır. Ayrıca, farklı gruplararası bağlamlardaki temas-önyargı ilişkisinin etkilerinin büyüklüğünde değişkenlik gözlenirse de farklı hedef gruplar, yaş grupları, coğrafi alanlar ve iletişim ortamları içeren örneklemeler arasında, gruplararası temas ve önyargı arasındaki ilişkilerin önemini hala koruduğu bulunmuştur. Özetlemek gerekirse, meta-analiz sonuçları; gruplararası temasın, geniş bir grup ve içerik bağlamında, gruplararası önyargıların azaltılmasına anlamlı düzeyde katkıda bulunabileceğine dair güçlü kanıtlar sağlamaktadır.

Benzer bir başka çalışmada ise, Paolini ve arkadaşlarının (2004) Kuzey İrlanda'da Katolik ve Protestan kişilerle çalışarak yapmış oldukları çalışmada, farklı sosyal kimliklere sahip grupların üyeleri arasında kurulan doğrudan ve dolaylı arkadaşlığın, hem gruplararası önyargıda önemli bir azalmayı hem de algılanan dış-grup değişkenliğinde önemli bir artışı öngöreceği saptanmıştır. Yine bu çalışmada, farklı sosyal kimliklere sahip grupların üyeleri arasındaki arkadaşlığın gruplararası önyargı üzerinde doğrudan bir olumsuz etkisi olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla, doğrudan ve dolaylı gruplararası arkadaşlık, hem gruplararası önyargıda azalmayı hem de diğer gruba yönelik grup çeşitliliğinde artışı öngördüğü bulunmuştur (Paolini, Hewstone, Cairns ve Voci, 2004). Gruplararası temas kuramı, farklı sosyal kimliklere sahip grupların üyeleri arasındaki pozitif etkileşimin, gruplararası ilişkileri geliştirebileceğini önermektedir (Turner ve Cameron, 2016). Bununla birlikte, toplumsal ve gelişimsel faydalarına rağmen, gruplar arasındaki arkadaşlıklar nispeten nadir görülmekte ve düşük kalitede olma eğilimindedir (Bagci, Kumashiro, Smith, Blumberg ve Rutland, 2014).

Gruplararası arkadaşlığın ve temasın, gruplararası harmoni ve uyum için anahtar etken olduğu belirtilmesine karşın, gruplararası arkadaşlık yaşa bağlı olarak azalmaktadır. Daha küçük yaşta olan çocukların daha çok gruplararası arkadaşlığı varken, yaş büyüdükçe, aynı sosyal kimlikten arkadaşlıkların görülme olasılığı çok daha yaygındır. Yaşa bağlı olarak gruplararası arkadaşlığın, küçük yaşlarda daha yaygın ve istikrarlı olmasına karşın, yaş büyüdükçe azaldığı görülmektedir (Aboud, Mendelson ve Purdy, 2003).

Gruplararası temas ve arkadaşlık fırsatlarının özellikle belirgin olduğu yerler okul ve sınıflardır. Okullar, çocukların kültürler arası çeşitliliği yaşayacağı, farklı sosyal ve kültürel kimliklere ve geçmişe sahip çocuklar (ve yetişkinler) ile doğrudan temasa geçebileceği muhtemel yerlerden biridir. Dolayısıyla farklı sosyal kimliklerden gelen akranlarla birlikte çalışma ve gruplararası arkadaşlıklar geliştirme fırsatlarının mevcut olduğu okullar, gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde özellikle etkili olabilir (Turner ve Cameron, 2016). Bu bağlamda araştırmada, aynı ilkökul sınıflarında birlikte eğitim gören farklı sosyal kimliklere ve

kültürlere sahip öğrenciler arasında deneyimlenen gruplararası tutumların incelenmesine odaklanılmıştır.

Gruplararası Tutum Çalışmaları

Gruplararası olumlu temas ve arkadaşlık ile olumlu gruplararası tutumlar arasındaki ilişki çok sayıda araştırmacı tarafından kesitsel ve boylamsal çalışmalarla incelenmiştir. Örneğin, Matera ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada, göçmen kişilerin kültürleşmeye ilişkin tutumlarının, o ülkede yaşayan yerleşik halkın onlara ilişkin tutumlarını etkilediğini saptamışlardır. Çalışmada ilave olarak göçmen nesillerin ülkedeki statüsünün, yerleşik halkın tutumlarını etkilemede anahtar role sahip olduğu belirlenmiştir. Bu süreçte, özellikle ikinci ve sonraki nesillere ait göçmenlerin, yerleşik halkın dilini daha akıcı kullanması ve yerleşik halkın giyindiği gibi giyinmesinin etkili olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, göçmen topluluk üyeleriyle deneyimlenen gruplararası olumlu temasın, azınlık grubun üyelerine yönelik çoğunluk grubun üyelerinin tutumlarını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur (Matera, Stefanile ve Brown, 2011). Benzer bir başka çalışmada, dolaylı gruplararası arkadaşlığın, dış-grup tutumlarını geliştirip geliştirmediği test edilmiştir. Bu çalışmada, Hollanda'da yaşayan göçmen Türk öğrencilerle yerleşik halkın çocukları arasında kurulan temasın, Türklere karşı olumlu tutumların gelişmesine katkı sağladığı saptanmıştır. Ancak bu ilişki, özellikle olumsuz tutumlara sahip ortaokul öğrencilerinde daha güçlü çıkmıştır. Sonuç olarak, dolaylı gruplararası temasın halihazırda olumsuz tutumlara sahip olan öğrencilerin tutumlarını geliştirdiği saptanmıştır (Munniksma, Stark, Verkuyten, Flache ve Veenstra, 2013). Alman ve Türk çocuklar arasında deneyimlenen gruplararası arkadaşlığın, gruplararası tutumlar üzerindeki etkilerine yönelik gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise, dolaylı gruplararası arkadaşlıktan çok, doğrudan gruplararası arkadaşlığın olumlu dış-grup değerlendirmelerini yordadığı saptanmıştır. Ancak bu sonuç, azınlık Türkler için değil, çoğunluk Almanlar için geçerlidir (Feddes, Noack ve Rutland, 2009).

Gruplararası olumlu ve olumsuz temasın ne ölçüde gruplararası tutumun yordayıcısı olduğunun incelendiği bir başka çalışmada ise, gruplararası olumlu temasın artan gruplararası olumlu tutumları yordarken; olumsuz temasın ise artan gruplararası olumsuzluğu yordadığı saptanmıştır. İlave olarak, gruplararası kaygının olumlu ve olumsuz temas ve tüm gruplararası sonuçlar için dirençli bir aracı değişken olduğu da bulunmuştur (Techakesari vd., 2015). Olumsuz gruplararası temasın etkilerine yönelik yapılmış bir başka çalışmada ise dış-grup üyesine yönelik olumsuz kişiler arası tutumların, dış grubun bütününe yönelik tutumlarına etki ettiği saptanmıştır. Aynı şekilde olumlu ve olumsuz kişiler arası tutumların, dış-grup tutumlar üzerinde eşit etki gücüne sahip olduğu saptanmıştır. Buna karşın, dış-grup üyelerine ilişkin olumsuz tutumların, olumlu tutumlara göre daha fazla dış-grubun tamamına genellendiği bulunmuştur (Stark, Flache ve Veenstra, 2013).

Benzer şekilde, Deegan ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada, olumlu gruplararası beklentisi olan ve gruplararası olumlu etkileşimi olan kişilerin, olumlu gruplararası tutumlar ifade ettikleri saptanmıştır. Buna karşın olumsuz gruplararası etkileşim ifade eden kişilerin ise, olumsuz gruplararası tutum ifade ettikleri bulunmuştur. Dolayısıyla, gruplararası olumlu etkileşim beklentisinin, olumlu dış-grup tutumlarının gelişimini ve tutarlı etkileşim kalitesini yordadığı saptanmıştır. Ancak burada önemle vurgulanan temel etken, dış-grup üyelerinin, gruplarının tipik bir temsilcisi olması gerektiğidir (Deegan, Hehman, Gaertner ve Dovidio, 2015). Dış-grup üyeleri ile kurulan gruplararası temasa bağlı olarak gelişen gruplararası olumlu tutumların genellenebilirliğinde, dış-grup üyesinin tipik bir temsilci olma özelliği

vurgulanmaktadır. Eğer, dış-grup üyesi; hem grubunun tipik bir temsilcisi ise hem de grup kimliği görünür ise, gelişen gruplararası olumlu tutumun, grubun geneline ve bütününe genellenebilme olasılığının yüksek olduğu ifade edilmektedir (Brown ve Hewstone, 2005). Buna karşın sosyal kimliğin belirginliği ve görünürlüğü sadece olumlu gruplararası tutumların ortaya çıkmasına yol açmamaktadır. Aynı zamanda dış-grup üyesinin kişisel olarak daha olumsuz algılanmasına ve grubun bütününe genellenmesine de yol açabilmektedir. Dış-grup üyesine karşı hissedilen olumsuz tutum, dış-grubun bütününe yönelik, gruplararası olumlu tutuma göre, daha kolay ve hızlı genellenebilmektedir (Stark vd., 2013). Dolayısıyla sosyal kimliğin görünürlüğü olumlu ve olumsuz temas deneyimine göre farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.

Gruplararası arkadaşlık ve gruplararası tutum arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka meta analiz çalışmasında 135 farklı çalışmaya ait 208 farklı örnekleme ait veriler üzerinden yapılan analizlerde, oldukça çarpıcı sonuçlar bulunmuştur (Davies, Tropp, Aron, Pettigrew ve Wright, 2011). Araştırmacılar, gruplararası arkadaşlık ve gruplararası tutum arasındaki genel ilişkiyi saptadıktan sonra, gruplararası arkadaşlığın göstergeleri olan dış-grup arkadaşlarıyla harcanan zaman, dış-grup arkadaşlarına kendini açma, dış-grup arkadaşına yakınlık, dış-grup arkadaşının gruba dahil edilip edilmediği konusunda algı, dış-grup arkadaşlarının sayısının gruplararası tutumlarla anlamlı ilişkiler ortaya koyduğunu bulmuşlardır. Bununla birlikte, özellikle bir kişinin dış-gruptan arkadaşı ile geçirdiği zaman ile dış-grup arkadaşlarına kendini açmasının, gruplararası tutumlar üzerine en büyük etkiyi verme eğiliminde olduğu ve gruplararası tutumlarda en önemli etken olduğu saptanmıştır.

Gruplararası temas ve gruplararası tutumun incelendiği 70 araştırmanın sonuçlarının birleştirildiği bir başka meta analiz çalışmasında ise, hayali temasın gruplararası ilişkilere etkileri incelenmiştir. Buna göre, hayali temasın gruplararası önyargıyı azalttığı ve olumlu gruplararası davranışları teşvik ettiği saptanmıştır. Benzeri şekilde, hayali temasın gruplararası yanlılığı azalttığını, örtük ve açık gruplararası tutumlar üzerinde olumlu yönde etkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte hayali temasın gruplararası tutumlara göre davranışsal niyetlerde etkisinin daha güçlü olduğu saptanmıştır. İlaveten, hayali temasın etkilerinin, yetişkinlere göre çocuklarda daha güçlü olduğu belirtilmiştir (Miles ve Crisp, 2014).

Okul ortamında uygulanan gruplararası yanlılığın önlenmesine yönelik müdahalelerin de, gruplararası tutumları geliştirdiği bir başka meta analiz çalışmasında da saptanmıştır. Ancak, müdahalelerin olumlu yararlarına ilişkin sonuçların genellikle çoğunluk gruplarının tutumlarında daha etkili olduğu ve sonuçların güvenilir olduğu bulunmuştur (Ulger, Dette-Hagenmeyer, Reichle ve Gaertner, 2018).

Gruplararası tehdit ve gruplararası tutum arasındaki ilişkinin incelendiği 95 farklı örnekleme ait veriler üzerinden gerçekleştirilen bir başka meta analiz çalışmasında ise oldukça çarpıcı sonuçlar saptanmıştır. Gruplararası gerçekçi tehdit, sembolik tehdit, gruplararası kaygı, olumsuz kalıp yargılar, grup özsaygısına ilişkin tehdit ve açık tehdit ile olumsuz gruplararası tutum arasında ilişki saptanmıştır (Riek, Mania ve Gaertner, 2006).

Çalışma

Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713) web sayfasında ülkemizde kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısının, 2019 yılı itibarıyla, 3 milyon 608 bin 49 kişi olduğu

belirtilmektedir. Suriyeli Sığınmacıların 116.989'u geçici barınma merkezlerinde geri kalanı ise dışarıda, ülke genelinde yaşamaktadır. Suriyeli sığınmacıların 0-18 yaş grubundaki çocuklarının sayısı 1 milyon 665 bin 151'dir. Suriyeli sığınmacı çocukların önemli bir kısmı Türkiye'de devlet okullarında eğitim ve öğretime devam etmektedir. Çoğu okulda, aynı sınıflarda belirli sayıda geçici koruma altındaki Suriyeli öğrenciler ve Türkiyeli öğrenciler birlikte aynı sınıflarda eğitim ve öğretim görmektedir. Aynı sınıflarda eğitim ve öğretim gören Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birlikteliği, Allport'un (1954) belirtmiş olduğu dört koşul olan gruplararası eşit statü, gruplararası ortak amaç, gruplararası işbirliği ile otoritelerin, geleneklerin ve yasanın desteği koşullarını sağlamaktadır. İlaveten aynı sınıflarda okuyan, Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli öğrenciler arasında uzun süre devam eden temasın sonucunda, ortaya çıkan gruplararası arkadaşlığın süreçte özel bir önemi olacağı söylenebilir. Geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların çocuklarının devam ettiği okullarda ve sınıflarda, Türkiyeli öğrenciler ile deneyimlenen temasın, gruplararası temas hipotezinin tüm anahtar koşullarını karşıladığı söylenebilir (Pettigrew, 1997).

Yukarıda yer verilen araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi, farklı kültürel bağlamlarda gruplararası temas ve gruplararası tutum arasında, anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Kültürler arası uyum ve bütünleşme açısından, gruplar arası tutumların geliştirilmesinin ve dönüşümünün özel bir önemi bulunmaktadır. Bu bağlamda son dokuz yıldır, yoğun bir zorunlu göç ile karşı karşıya kalan Türkiye de, geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların çocukları ile Türkiyeli çocukların arasında, aynı sınıflarda birlikte eğitim alırken deneyimlenen doğrudan ve dolaylı temasın ve arkadaşlığın yol açtığı gruplararası tutumların incelenmesi özel bir önem taşımaktadır. Çünkü Türkiye, bu büyüklükte zorunlu bir göç dalgası ve onun ekonomik, siyasi ve kültürel sonuçları ile belki de ilk defa yüzleşmektedir. Bu nedenle göçün yol açtığı kültürel etkilerin incelenmesine gereksinim bulunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada ilkokullarda aynı sınıflarda ve sınıflarda birlikte eğitim ve öğrenim gören Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin, birbirlerine ilişkin tutumları, okul psikolojik danışmanların somut deneyimleri ve gözlemleri çerçevesinde incelenmiştir.

Yöntem

Bu araştırma, nitel bir çalışma olarak kurgulanmış ve nitel araştırma yaklaşımlarından, fenomenolojik yaklaşım kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik yaklaşımın odağında, kişilerin bir fenomen veya kavramla ilgili somut yaşanmış "deneyimlerinin" açıklanması bulunmaktadır (Creswell, 2013; Johnson ve Christensen, 2014; Merriam, 2013). Bu yaklaşımın seçilmesinin nedeni, çalışmada, ilkokullarda çalışan okul psikolojik danışmanlarının, aynı sınıflarda ve sınıflarda birlikte eğitim gören, Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin birbirlerine yönelik tutumlarına ilişkin, somut yaşanmış deneyimlerine ve gözlemlerine odaklanılmış olmasıdır. Araştırmada, Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli ilkokul öğrencilerinin birbirlerine ilişkin tutumlarına yönelik, okul psikolojik danışmanlarından somut yaşanmış deneyimlerine ve gözlemlerine yönelik derinlemesine ve detaylı veri toplamak için yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Bir nitel araştırma olarak bu çalışma, disiplinlerarası bir yaklaşım ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırmayı gerçekleştiren araştırmacılar, dört farklı uzmanlık alanine sahiptir, birinci araştırmacı, eğitim psikolojisi alanında uzman olan ve gruplararası ilişkiler, gruplararası temas konusunda eselerleri olan bir araştırmacıdır. İkinci araştırmacı ise psikolojik danışma

alanında uzman bir akademisyendir. Üçüncü araştırmacı, Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak eğitim gördüğü bir ilkokulda okul yöneticisidir. Dördüncü araştırmacı ise sınıf öğretmeni alanında uzmandır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, ilkokullarda okul psikolojik danışmanı olarak görev yapan 40 kişi (8 erkek, 32 kadın) oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında ölçüt örnekleme tekniği benimsenmiştir (Patton, 2014). Bu bağlamda, psikolojik danışmanların ilkokulda çalışmaları ve çalıştıkları okullarda, Türkiyeli ve geçici koruma kapsamındaki Suriyeli öğrencilerin birlikte eğitim-öğretim görmeleri ölçütü referans alınmıştır. Okul psikolojik danışmanları ile çalışılmasının nedeni, öğrencilerin her türlü davranış sorunları ile doğrudan ilgilenmeleri ve gözlemlenmeleri nedeniyle, öğrencilerin birbirlerine ilişkin tutumlarına ve davranışlarına yönelik daha derin ve detaylı, gözleme ve somut gerçek yaşam deneyimine dayalı bilgiye sahip olacakları düşüncesidir. Araştırma Gaziantep ilinde, 28 ilkokulda 40 psikolojik danışmanla yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada, nitel veriler okul psikolojik danışmanları ile yüz yüze bireysel görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Görüşme sürecinde, ortaklık ve aynılık sağlamak için görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin seçilmesinin nedeni, görüşülen kişilerden derinlemesine ve detaylı olarak veri elde etmektir.

Görüşme formunun ve sorularının hazırlanması sürecinde, alanyazında yer alan ve birçok araştırmada kullanılan (Ramiah, Schmid, Hewstone ve Floe, 2015; Chen ve Graham, 2015; Turner ve Feddes, 2011) gruplararası tutuma ilişkin çalışmalar ve veri toplama süreçleri referans alınmış ve bu çalışmalardan esinlenmiştir. Araştırmada okul psikolojik danışmanlarına sorulan açık uçlu sorular aşağıda yer almaktadır:

1. Türkiyeli öğrenciler, Suriyeli öğrenciler ile okulda bir arada iken kendilerini ne ölçüde:
  - a) Güvende hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız?
  - b) Değerli hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız?
  - c) Rahat hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız?
  - d) Mutlu hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız?
  - e) Olumlu duygular içinde hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız?
2. Suriyeli öğrenciler, Türkiyeli öğrenciler ile okulda bir arada iken kendilerini ne ölçüde:
  - a) Güvende hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız?
  - b) Değerli hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız?

- c) Rahat hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklar mısınız?
- d) Mutlu hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklar mısınız?
- e) Olumlu duygular içinde hissederler? Nedenleriyle birlikte açıklar mısınız?

Görüşme formu geliştirildikten sonra, alanda çalışan beş akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Uzmanların getirdikleri eleştiriler doğrultusunda, görüşme formu ve sorular yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra araştırmanın pilot çalışması için üç uygulama yapılmıştır. Görüşme formuna ait soruların, görüşme yapılan katılımcılar tarafından doğru anlaşıldığı görülünce, görüşmelere devam edilmiştir. Pilot çalışmada elde edilen veriler daha sonra çalışmada kullanılmıştır.

Araştırmada katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler, ikinci yazar tarafından Gaziantep ilinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında lisans, yüksek lisans, doktora ve doçentlik unvanlarına sahip ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Okul psikolojik danışmanları ile görüşmeler gerçekleştirilmeden önce proje kapsamında etik kurul izinleri Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nden alınmıştır. Geliştirilen görüşme formuna ait sorular, okul psikolojik danışmanlarına sorulduktan sonra, onların ifade ettikleri her sözcük not edilerek, araştırmanın nitel verileri toplanmıştır. Çalışmanın yapıldığı dönemde, okul psikolojik danışmanları ile çalışma yapılırken, deneyimlerini samimi ve rahat anlatabilmeleri için, onların istekleri çerçevesinde ses kaydı alınmamıştır. Tüm görüşmeler, görüşme esnasında yazılı olarak kâğıda aktarılmıştır. Daha sonra toplanan sözel veriler bilgisayar ortamına aktarılarak analiz edilmiştir. Görüşmeler Şubat ve haziran ayları arasında toplanmıştır. Her bir görüşme 45-60 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeler tek seferde tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada toplanan nitel verilerin analizinde, tematik analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Tematik analizin kullanılmasının nedeni, çalışma grubunun kişisel deneyimlerini, anlamlandırmalarını ve öznel gerçekliklerinin aktarılmasına olanak tanıyan bir yaklaşım olmasıdır (Braun ve Clarke, 2006). Bu nedenle çalışmada nitel veri analiz yaklaşımı olarak tematik analiz benimsenmiştir. Çalışmanın verileri, tek bir araştırmacı tarafından analiz edilmiştir. Analiz çalışmanın birinci yazarı tarafından yapılmıştır. Analizi yapan araştırmacı, gruplararası ilişkiler ve gruplararası temas konusunda yayınları bulunan ve dersler veren bir akademisyendir. Analiz aşamasında, görüşme sürecinde kaydedilen tüm kayıtlı görüşmeler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Okul psikolojik danışmanlarının her bir görüşme sorusuna verdiği yanıtlar alt alta sıralanmıştır. Her bir soruya ait yazılı metin defalarca okunarak, metinde geçen, önemli görülen, dikkat çeken, örüntü oluşturan, anlam ortaklıkları, söz öbekleri ve tekrar eden, benzer içeriğe sahip anlam kümeleri belirlenmiştir. Araştırma sorusuyla ilgili olan, tekrar eden, öne çıkan ve içeriksel benzerlikler taşıyan bu anlam öbekleri ve ortaklıkları okul psikolojik danışmanlarının ifadelerine bağlı olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu anlamlar, üst kavramlar, anlam grupları ve öbekleri, tekrar benzerliklerine bağlı olarak yeniden kategorize edilmiş ve veri azaltma sürecinde kullanılacak "kodlar" haline getirilmiştir. Bu süreçte, her bir soruya ait metinler, önceden geliştirilmiş ve belirlenmiş bu tematik kodlar çerçevesinde kodlanarak azaltılmıştır. Daha sonra nitel verileri, okuyucuya karşılaştırmalı olarak sunulacak hale getirebilmek için tekrar eden ve benzerlik taşıyan okul psikolojik

danışmanlarının ifadeleri, azaltılarak, farklı, orijinal ve birbirini en az kapsayacak şekilde metinde doğrudan yer verilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte okul psikolojik danışmanlarının Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilere yönelik ifadeleri karşılaştırmalı olarak ayrı ayrı verilmiştir.

Okul psikolojik danışmanlarının ifadelerine makalede yer verilirken “K3-K-K5” şeklinde kısaltmalara yer verilmiştir. Bu kısaltmadaki birinci “K3” harfi katılımcıyı ve kişi numarasını; ikinci “K” harfi cinsiyetini (K: Kadın, E: Erkek), üçüncü “K5” harfi ise psikolojik danışmanını meslekteki kıdem yılını işaret etmektedir.

Bulgular

Okul psikolojik danışmanlarının, aynı sınıfta eğitim gören Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin birbirlerine yönelik tutumlarına ilişkin somut deneyimlerine ve gözlemlerine ait ifadeleri analiz edildiğinde, öne çıkan temel temalar şunlardır: Dil ve iletişim, gruplararası temas ve arkadaşlık, kabul görme ve ait olma, dışla(n)ma, kendini üstün görme, iç-grup dayanışması, özgüven, öğretmen davranışları, akademik başarı, aile ve gruplararası tutumdur. Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilere ilişkin her bir temaya ait psikolojik danışman ifadeleri karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmiştir.

Dil ve İletişim

Okul psikolojik danışmanlarının okul deneyimleri ve gözlemleri çerçevesinde, aynı sınıfta eğitim ve öğretim gören Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin birbirlerine ilişkin tutumlarını etkileyen en önemli etkenlerin başında ortak dil Türkçenin etkin kullanımının geldiği görülmüştür. Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerine ilişkin tutumlarına yönelik olarak dil ve iletişimin etkisine ilişkin, okul psikolojik danışmanlarının ifadeleri karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmiştir:

Türkiyeli: Suriyeli öğrencinin... Türkçe konuşabilmesine bağlı olarak güvende hissederler. (K1-E-K8)/ Türkçe bilmeyen Arapça konuşan öğrencilerle ilgili kaygıları var... (K35-K-K5)/ ... bazı Suriyeli öğrenciler hiçbir Türkçe kelime bilmiyorlar. ...Dil bilmeyenler anlaşılmadıkları noktada kendilerini rahat hissedemezler. Türkmen öğrenciler veya Türkçe bilen gruplar var, onlarla gayet rahat anlaşabildiklerini düşünüyorum. (K29-E-K3)/ Türkçe bilenlerle daha iyi anlaşabildikleri için arkadaşlıklarından mutlu oluyorlar ve olumlu duygular oluyor (K35-K-K5)/ ... konuşmakta sıkıntı yaşıyorsa, onu dışlayabiliyor (K8-K-K1)/ Eğer iletişimleri olumluysa, paylaşımında bulunuyorsa, olumlu duygular hissederler. (K24-K-K3)

Suriyeli: Hiç güvende hissetmiyorlar. Özellikle Türkçe'yi bilmeyen öğrenciler hiçbir şekilde güvende hissetmiyorlar...(K15-K-K1)/ Onlar en başta güvende hissetmiyorlardı. Dışlanıyorlardı sürekli "Suriyeli, Suriyeli" diye. Farklı dil konuştukları için Türkler onlara yabancı gözüyle bakıyorlardı. Öyle olunca kendilerini güvende hissetmiyorlardı. Şu anda o problem ortadan kalktı... (K30-K-K1)/ ... Ama dil problemi aşılsa bu da aşılar bence. Çünkü bu devam eden bir sorun değil. Türk öğrencilerle bir alakası yok. (K11-K-K7)/ Biraz çekiniyor Suriyeli öğrenciler çok rahat değil. O da şeyden kaynaklanıyor dilden kaynaklanıyor. Anlaşılmadıklarından dolayı.(K14-E-K8)/ ...oyun varsa eğer, çok fazla dil sıkıntısı da yaşamıyorsa oyun anında çocuklar kendilerini kaybedebiliyorlar. (K15-K-K1)/ ... Arkadaş olabiliyorlar, zaten dil problemi aşıldığı için artık iletişim de kurabiliyorlar. Bu yüzden de rahatlar. En temel problem bizim için dildi. Şimdi Türkçe bilmeyenler de öğrendi gayet rahatlar. ...En başta mutlu hissetmiyorlardı. Dil problemi çözülünce kendilerini mutlu hissetmeye başladılar. Birlikte artık iletişim kurabiliyorlar, oyun oynayabiliyorlar. (K30-K-K1)

Okul psikolojik danışmanları gözlemleri ve okul deneyimleri çerçevesinde, Suriyeli öğrencilerin Türkçeyi etkin kullanamadıklarında, Türkiyeli öğrencilerin kendilerini kaygılı hissettiklerini, anlamadıklarında ise dışlayıcı olduklarını belirtmişlerdir. Türkiyeli öğrenciler, Suriyeli öğrenciler Türkçeyi etkin kullandıklarında ise, onlarla kurdukları arkadaşlık ilişkisinden mutlu oldukları ve olumlu duygular hissettikleri belirtilmiştir. Buna karşın, Türkçeyi etkin kullanamayan Suriyeli öğrencilerin ise, genellikle kendilerini güvensiz hissettikleri, dışlandıkları, çekingen oldukları, mutsuz oldukları; ancak ortak dil Türkçe problemi aşıldığında ise, Türkiyeli öğrencilerle arkadaş oldukları, rahat oldukları, mutlu hissettikleri ve Türkiyeli öğrenciler ile oyun oynamaya başladıkları vurgulanmıştır.

Ortak dilin etkin kullanımına ilişkin ifadelerde görüldüğü gibi, dil ve iletişim, gruplararası bütünleşme ve uyum ve biriktelikler açısından en anahtar etkidir. İletişim kurulan ortak dil olmayınca, yeterli iletişim olmamakta, iletişim olmayınca da farklı sosyal kimliklere sahip kişilerin, birlikte, uyum ve ahenk içinde var olması, temas etmesi ve ortak faaliyetler içine girmesi güçleşmektedir.

Gruplararası Temas ve Arkadaşlık

Okul psikolojik danışmanları, aynı sınıflarda eğitim gören Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin arkadaşlıkları ve gruplararası arkadaşlığın dönüştürücü etkileri hakkında aşağıdaki ifadelerde bulunmuşlardır:

***Türkiyeli:** Başta önyargı olduğu için kendilerini güvende hissetmiyorlardı. Ama üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra Suriyelilerle birlikte olmak sıradan bir şey olmaya başladı. Şu anda güvende hissediyorlar. (K24-K-K3)/ Bence değerli hissediyorlardır. Dediğim gibi arkadaşlık sorunu olsa, güvensizlik sorunu yaşanır. Ama arkadaşlık sorunu yaşamadıkları için bence böyle bir sorun yaşamıyorlar. (K38-K-K20)/ Suriyeli öğrencilere yardım ettiklerinde Suriyeli öğrencilerin bir gülümsemesi bile Türklerin değerli hissetmesini sağlıyor. (K39-K-K4)/ Arkadaşlıkları ilerledikçe yakınlaştıkça daha da rahat hissediyorlar. (K39-K-K4)/ ...oyunda mutluysa olumlu duygular yaşıyorlar (K14-E-K8)/ Birbirlerini tanıdıktan sonra bir ayırım olmuyor. Mutlu oluyorlar. Olumlu duygular geliştiriyorlar. (K21-K-K3)/ Olumlu duygular içindeler, çünkü kabullendiler (K26-K-K11)/ Anlaşabilirlerse mutlu olabiliyorlar sıkıntı yok. (K32-K-K2)/*

***Suriyeli:** ... Suriyeli öğrencilerin ilk başta bir şey söylerken tedirgindiler. Biraz daha tanıştıktan sonra alıştılar ama başta güvensizlik vardı. (K21-K-K3)/ Çok güvende hissediyorlar kendilerini aralarına aldıklarında, bir arada oynadıklarında çok güvende hissediyorlar. (K33-E-K2)/ Onlar güven açısından biraz daha tedirginler. Türkleri tanıyana kadar, yakınlığı kurana kadar güven problemi yaşayabilirler. (K39-K-K4)/ Grupla bağdaştırırsak, gruba girebilenler kendilerini oldukça değerli hissediyorlar. Savaştan kaçıp geldikleri için az da olsa kendilerini umutlu ve değerli hissediyorlar (K1-E-K8)/ Türk öğrencilerle arkadaşlık yapabildiği ölçüde değerli hissediler. (K6-E-K4)/ Kabul edilme olduğu için bu arkadaşlık onlar için daha anlamlı oluyor ve değerli hissediyorlar. (K21-K-K3)/ Eğer arkadaşı ona yardım etmişse, arkadaşı onu oyuna almışsa değerli hissediyor yani. (K32-K-K2)/ ... Çok mutlu hisseder. Türk öğrencilerle vakit geçirmek demek kabul görmek demektir (K3-K-K7)/ Oyun esnasında mutlu oluyorlar. Ama oyun bittikten sonra çok fazla mutlu hissettiklerini ve olumlu duygular içinde olduklarını düşünmüyorum. (K34-K-K5)/ Kabullenildikleri ölçüde olumlu duygular hissediyorlar, oyuna kabullenilirse. Bu onları mutlu ediyor. Ya da yiyeceklerini paylaştıklarında. En başlarda yoktu ama sonradan oldu. Şimdi iyi düzeydeler. Ayrışma söz konusu değil. (K30-K-K1)*

Okul psikolojik danışmanları, Türkiyeli öğrencilerin, başta önyargı yaşamalarına karşın, zamanla gruplararası arkadaşlığa bağlı olarak önyargılarının azaldığını, Suriyeli öğrencilere yardım ettiklerinde kendilerini değerli hissettiklerini, arkadaşlıkların ilerlemesiyle birlikte kendilerini güvende, rahat, mutlu hissettiklerini ve Suriyeli öğrencileri kabullendiklerini

belirtmişlerdir. Benzer biçimde, Suriyeli öğrencilere ilişkin olarak ise, gruplararası arkadaşlık ilişkilerinde birbirlerini tanımalarına, kabul edilme düzeyleri ve ait olma duygularına ve birbirlerine alışmalarına bağlı olarak, tedirginliklerinin azaldığını, güvenlerinin arttığı, kendilerini değerli ve yerleşik kültüre ait hissettiklerini belirtmişlerdir.

Kabul Görme/Ait Olma

Okul psikolojik danışmanlarının öne çıkardığı bir diğer önemli tema ise geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin hissettikleri “kabul görme” ve “ait olma” duygusudur. Okul psikolojik danışmanları bu temada sadece Suriyeli öğrenciler için aşağıdaki ifadelerde bulunmuşlardır.

Türkiyeli: ---

Suriyeli: Gruba ait olma durumuna bağlı. Gruba girebilmişse güvende hissederler. Ama hala bir gruba girememişse kendilerini güvende hissetmiyorlar. (K1-E-K8)/ Bence değerli hiss ediyorlar. Çünkü kabul görüyorlar ve komşu bile olabiliyorlar yani. Ve aynı sanki bir Türkmüş gibi davranıyorlar. Zaten çoğu da Türkmün (K19-K-K5)/ Eğer kabul görmüşse, iletişim kuruyorsa, birileri onunla aynı sırada oturuyorsa kendini değerli hisseder. (K24-K-K3)/ Kendilerini kabullendikleri ölçüde hiss ediyorlar. Türk öğrenciler kendilerini kabul ettiyse değerli hiss ediyorlar. Şu durumda kabullendiler artık. Öğretmenleri de kabullendi. Şu anda kendilerini değerli hiss ediyorlar. (K30-K-K1)/ Kabul edildiklerini düşünüyorlarsa ve oyun oynayabiliyorlarsa olumlu duygular içinde oluyorlar. Bir alay edilme olduğunda, Türk öğrencilerin en ufak bir hareketi kendilerinden kaynaklandığını düşünebiliyorlar. (K7-K-K3)/ Yani eğer Türkler onları kabul ederlerse çok mutlu hiss ederler. Ama etmezlerse mutsuz hiss ederler (K16-K-K1)/ ... Ama hala bir gruba girememişse kendilerini rahat hissetmiyorlar. (K1-E-K8)/ Atmosfer olumluysa sınıf kabul edici bir tavırdaysa mutlu hiss eder. Kendi aralarına alıyorsa mutlu hiss eder. Ama dışlanıyorsa, farklı duygular yaşıyorsa tabi ki mutsuz hiss eder. (K12-K-K13)/ Çok mutlu oluyorlar. İlgie çok açlar. Biz bile ilgilendiğimizde çok olumlu duygular içinde oluyorlar. Birisi kabul ettiğinde, oyuna çağırıldığında çok seviniyorlar. (K21-K-K3)/ Kabullenilmeleri, gruba dahil olma ekstra mutluluk ve olumlu duygular veriyor. (K35-K-K5)

Yukarıda yer alan okul psikolojik danışmanlarının ifadelerinde de görüldüğü gibi Suriyeli göçmen öğrencilerin okul ve sınıf ortamında hissettikleri kabul görme ve ait olma duygusu, onların gruplararası tutumlarını anlamak açısından bilgi vermektedir. Göçmen öğrenciler, Türkiyeli öğrenciler tarafından kabul edildiklerinde ve kendilerini onların gruplarına ait hissettiklerinde, kendilerini güvende, değerli, mutlu, rahat, sevinçli ve olumlu duygular içinde hissettikleri belirtilmiştir. Doğal olarak kabul edilme ve ait olma duyguları gerçekleşmediğinde ise dışlanma, olumsuz duygular ve reddedilme gibi duygular hissetmeye başlamaktadırlar. Okul psikolojik danışmanları, özellikle oyun gibi Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birlikte yaptıkları karma faaliyetlerin, Suriyeli öğrencilerin kendilerini kabul edilmiş hissetmeleri ve ait olma duygularını yaşamaları açısından çok önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Dışlama / Dışlanma

Okul psikolojik danışmanlarının öne çıkardığı bir diğer önemli tema ise, dışlama / dışlanma temasıdır. Okul psikolojik danışmanları, hem Türkiyeli hem de geçici koruma altındaki Suriyeli öğrenciler için dışlanma temasına yönelik ifadelerde bulunmuşlardır. Bu ifadelerde örnekler aşağıda yer almaktadır:

Türkiyeli: Kendilerinin konularından dolayı üstün görme eğilimi var. Güvende hissediyorlar. Kalabalıklar. (K36-K-K3)/ Birazcık kendilerini daha üstün görüyorlar... (K40-K-K2)

Suriyeli: Böyle, alay eden, dalga geçen biri olduğunda güvende hissetmeyebilir. Öyle bir ortam olmadığında güvende hissediyorlar. (K7-K-K3)/ Çok fazla güvende hissettiklerini düşünmüyorum. Yine aynı şekilde kendilerine karşı önyargılı yaklaşan çocuklar var. Kabullenilmiyor ve dışlanmışlık hissettikleri için çok fazla güvende olduklarını sanmıyorum. (K28-K-K3)/ Suriyeli öğrencilerde daha çok dışlanmış oldukları için daha az güvende hissediyorlar. Sesimi çıkarmazsam, dediklerini anlayabildiğim kadar yaparsam bana zarar gelmez düşüncesindedir. K35-K-K5)/ Biraz daha az güvende hissediyorlar. Çünkü korkuyorlar. Dışlanırlar ve ya karşıdan bir tehdit gelirse diye düşünüyorlar. (K40-K-K2)/ Dışlanmış hissettikleri için çok fazla değerli hissettiklerini düşünmüyorum. Ama biz ilgilendiğimiz için yine değerli hissederler ama bu konuda sıkıntılar var yani. (K11-K-K7)/ Türklere göre daha az değerli hissediyorlar. Çünkü dışlandıkları ve yabancı bir ortamda oldukları için. (K40-K-K2)/ ... Ama dışlanıyorsa, farklı duygular yaşıyorsa tabii ki rahat hissetmez. (K12-K-K13)/ Rahat değillerdir. Dışlandıkları ve kabullenilmedikleri için. Her an her yerde bir şekilde sorun çıkabilir. Öğretmenler kabullenmeyebilir, arkadaşı kabullenmeyebilir. Sıkıntısını halledemeyebilir, kimseye dile getiremeyebilir. ... (K28-K-K3)

Yukarıda yer alan okul psikolojik danışmanlarının ifadelerinde de görüldüğü gibi Türkiyeli ve Suriyeli öğrenciler için farklılaşan vurgu söz konusudur. Türkiyeli öğrencilerin kendilerini, Suriyeli öğrencilerden daha üstün görmeleri ve bunu davranışlarında göstermeleri sorun olarak ifade edilmiştir. Farklı olarak, Suriyeli öğrenciler için ise, kendileriyle dalga geçilmesi, kabullenilmemesi, tehdit algısı, dışlanma kaygısı ve önyargılı davranışlarla karşılaşma olasılığı öne çıkarılmıştır.

Kendini Üstün Görme

Okul psikolojik danışmanlarının öne çıkardığı bir başka önemli tema ise kendini üstün görme temasıdır. Özellikle Türkiyeli öğrenciler açısından öne çıkarılan bu tema ile ilgili olarak, okul psikolojik danışmanlarının ifadeleri aşağıda verilmiştir:

Türkiyeli: Kendilerini daha iyi, ev sahibi gibi ve üstün görüyorlar. (K5-K-K5)/ Değerli hissediyorlar. Onlardan daha iyi hissediyorlar. Çünkü onlar dil problemi yaşadıkları için kendilerini ifade edemedikleri için; zaten her şeyi bizim öğrencilerimiz konuşuyor. İşte "öğretmenim o anlayamıyor, şöyle anlatabiliriz diye" yardımcı oldukları için kendilerini daha mutlu hissediyorlar (K11-K-K7)/ ... Ev sahibi oldukları için ve üstün gördükleri için rahatlar. (K5-K-K5)/ Türklere o kadar söz söyleme hakkını kendilerinde görebiliyorlar. Çünkü vatan kendilerinin vatanı. Bundan kaynaklı kendilerini çok rahat hissedip çok rahat konuşabilirler. (K15-K-K1)/ Çoğunluk oldukları için çok rahatlar. Hatta Suriyeli öğrencilerin kişisel haklarına fazla dikkat etmiyorlar. (K35-K-K5)/

Suriyeli: [Suriyeliler], Türklere göre daha az değerli hissederler. Yani çocuklar Türk de olsa onu hissettiriyorlar, onlara karşı üstünlüğünü. (K13-K-K2)

Okul psikolojik danışmanları, aynı sınıfta eğitim ve öğretim gören Türkiyeli öğrencilerin, Suriyeli öğrencilere göre, kendilerini üstün gördüklerini vurgulamışlardır. Özellikle Türkiyeli öğrencilerin, çoğunluğu oluşturan ev sahibi ülkenin insanı olmaları ve Suriyeli öğrencilerin Türkçeyi kendileri kadar etkin kullanamamaları gibi nedenlerle, kendilerini oldukça rahat hissettikleri vurgulanmıştır. Buna karşın Suriyeli öğrencilerin ise, Türkiyeli öğrencilerin davranışları karşısında kendilerini daha az değerli hissettikleri vurgulanmıştır.

İç-Grup Dayanışması

Okul psikolojik danışmanları yukarıda yer alan kabul görme / ait olma, dışlama / dışlanma ve kendini üstün görme temalarıyla hem ilgili hem de belki de bir sonucu olarak, ortaya çıkan iç-grup dayanışması temasını öne çıkarmışlardır. Hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin birbirleriyle olan ilişkilerine bağlı olarak, sıklıkla iç-grup dayanışmasına yöneldikleri vurgulanmıştır. Aşağıda okul psikolojik danışmanlarının görüşlerinden örnekler sunulmuştur:

Türkiyeli: Kendi aralarında çok daha mutlular. (K8-K-K1)

Suriyeli: Suriyeliler kendi gruplarıyla çok daha güvende hissederler. Hatta şuradan biliyorum aynı aileden olanlar, kardeş olanlar hep bir arada olmak istiyorlar, birlikte oturmak istiyorlar. Bu çok dikkatimi çekti, güveni gösteriyor bence. (K8-K-K1)/ Rahat hissederler ama bu kendi grupları içinde bir rahattır. (K6-E-K4)/ Ne kadar olsa da kendi grubuyla daha mutlu ve olumlu duygular içinde olur. Güvenle alakalı bence. (K8-K-K1)/ Ne kadar olsa da kendi grubuyla daha mutlu ve olumlu duygular içinde olur. Güvenle alakalı bence. (K8-K-K1)

Okul psikolojik danışmanları, özellikle Suriyeli öğrencilerin iç-gruplarıyla olan ilişkilerini çarpıcı olarak ifade etmişlerdir. Suriyeli öğrencilerin, kendi iç-grup üyeleri ile birlikte iken kendilerini, daha fazla güvende, rahat, mutlu, olumlu duygular içinde hissettiklerini belirtmişlerdir. İç-grup dayanışmasına yönelik bu davranışlar, Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin, karma etkinlikler üzerinden inşa edilmiş gruplararası arkadaşlıkları sıkça yaşamamaları ve deneyimlememeleri sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Bu sürece yetersiz ait olma ve kabul edilme duygusu, dışlanma ve Türkiyeli öğrencilerin kendilerini üstün görme benzeri olumsuz davranışlarının da neden olduğu söylenebilir.

Özgüven

Okul psikolojik danışmanlarının karşılaştırmalı olarak öne çıkardıkları bir başka tema ise özgüvendir. Türkiyeli öğrencilerin, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli öğrencilerden farklılaşan özelliklerinin olduğu; göçmen ve yerleşik halkın üyesi olma durumunu çarpıcı bir biçimde gösteren bu temaya yönelik öne çıkan ifadeler aşağıda yer almaktadır.

Türkiyeli: Rahatlık % 100. Kendini karşıdakinin her türlü kabul edeceğini düşünür. Hata da yapsa olabilir diye düşünür (K3-K-K7)/ Belki kendi vatanlarında oldukları için daha özgüvenli olabilirler. (K4-K-K11)/ Oldukça rahatlar. Çünkü hakimiyet kurabiliyorlar (K6-E-K4)

Suriyeli: ...Suriyeli öğrencilerle Türk öğrenciler arasından bir özgüven farkı var. Bunun Suriyeli öğrencilerin yetiştirilme tarzıyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Özellikle Suriyeli kız öğrencilerin çok fazla hayallerinin olmaması dikkatimi çekti. (K4-K-K11)

Okul psikolojik danışmanları Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin özgüven açısından birbirlerinden farklılaştığını belirtmektedirler. Türkiyeli öğrencilerin, her koşulda kendilerinin Suriyeli öğrenciler tarafından kabul edileceğine yönelik algılarının olduğunu ve onlar üzerinde hâkimiyet kuracaklarına yönelik algıları olduğunu vurgulamışlardır. Farklı olarak Suriyeli öğrencilerin ise; ait hissetmeme, kabul görmeme ve dışlanma gibi nedenlerle özgüvenlerinin düşük olduğu vurgulanmıştır.

Öğretmen

Okul psikolojik danışmanlarının öğrencilerin gruplararası tutumlarını etkileyen bir etken olarak öne çıkardıkları bir başka tema ise, öğretmen davranışlarıdır. Öğretmen davranışları, Türkiyeli öğrencilerden farklı olarak, sadece Suriyeli öğrencilerin algıları ve davranışları üzerinde etkin olan bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Konuyla ilgili görüşlerden örnekler aşağıda verilmiştir:

Türkiyeli: ---

Suriyeli: *Güvende hissederler. Çünkü en azından öğretmen birlik ve beraberliği sağlamaya çalışır. (K6-E-K4)/ ...En başta sınıf öğretmenleri “hepiniz kardeşsiniz” diye bir uyarıda bulunuyor zarar gelirse biri birinizi koruyun diye. Koruyordur, güvende de hissettiriyordur bence. (K32-K-K2)/ Öğretmenin tavrı burada çok önemli. Çocuğu sahiplendiyse, ilgi gösterdiyse çocuk kendini değerli hissediyor. Çünkü öğretmenin tavrı diğer çocuklara da yansıyor. Sevmeyen, ilgilenmeyen ve hatta dışlayan, sınıfta bırakıp ondan kurtulmaya çalışan öğretmenlerin sınıflarındaki çocuklara da yansıyor ve çocuk kendini değersiz hissediyor. (K9-E-K3)*

Okul psikolojik danışmanları, Suriyeli öğrencilerin üzerinde, öğretmenlerin sınıflarda fark yaratabileceğine ilişkin vurgu yapmışlardır. Örneğin, öğretmenlerin sınıfta birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik davranışlarının, uyarılarının, temennilerinin, kabullerinin, öğrencileri sahiplenmesinin, Suriyeli öğrencilerin sınıf tarafından kabulünde ve Türkiyeli öğrencilerin davranışları üzerinde olumlu etkisi olduğu okul psikolojik danışmanları tarafından ifade edilmiştir. Farklı olarak, Suriyeli öğrencilere yönelik dışlayıcı, ilgilenmeyen, sevmeyen, onlardan kurtulmaya yönelik davranışlarının ise, öğrenciler üzerinde de olumsuz etkisi olduğu belirtilmiştir. Öğretmenlerin olumsuz davranışlarının öğrencilerde değersizlik duygusu oluşturduğu vurgulanmıştır.

Akademik Başarı

Okul psikolojik danışmanları, sınıfta Türkiyeli öğrenciler ile birlikte eğitim gören geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin akademik başarılarının, Türkiyeli öğrencilerin onlara ilişkin algılarında önemli bir etken olduğunu vurgulamışlardır. Bu temayı işaret eden psikolojik danışman söylemleri aşağıda yer almaktadır:

Türkiyeli: ---

Suriyeli: *... Ama bazı konularda başarılı, ortamın gözdesi olan öğrenciler kendilerini sahip oldukları özelliklerden dolayı güvende hissediyor. Yani kişilik özellikleri. Mesela bir kaç öğrenci derse birinci olduğu zaman alkışlanabiliyor...(K15-K-K1)/ Suriyeli öğrenciler bazı özelliklere sahiplerlerse değerli*

---

hissedebiliyorlar. ... Mesela diğer sınavda Sana sınıf birincisi olmadığı için ağlaması. Belki de bu değeri kaybedeceğinin düşüncesidir. (K15-K-K1)/ Akademik başarısı yüksek olan öğrenciler ciddi bir şekilde daha değerli gözüyle bakıyorlar. Bu öğretmenler tarafından da çocuklar tarafından da bu şekilde. (K31-K-K1)

Okul psikolojik danışmanları, sınıflarda azınlık konumunda ve dış-grup üyesi pozisyonunda olan Suriyeli öğrenciler, eğer akademik olarak başarılıysa, sınıfının gözdesiyse, hem kendileri açısından hem de çoğunluk grubu olan Türkiyeli öğrenciler ve öğretmenler açısından daha değerli hissedildiğini ve kabul edildiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda, okul psikolojik danışmanları, bu durumda olan Suriyeli öğrencilerin kendilerini daha güvende hissettiklerini ve güven ile değerlilik duygularını kaybetmemek için daha çok çaba sarf ettiklerini vurgulamışlardır.

Aile

Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerine ilişkin algılarını etkileyen önemli faktörlerden birisi de ailedir. Okul psikolojik danışmanları, ebeveynlerin, söylemleri ile çocukları üzerinde oldukça etkili olduklarını vurgulamışlardır. Okul psikolojik danışmanlarının görüşlerinden örneklere aşağıda yer verilmiştir:

***Türkiyeli:** ... ailesinden veya çevresinden olumlu şeyler duyan öğrenciler kendini güvende, rahat hissedebiliyor. Olumsuz duyan öğrenci ise güvende ve rahat hissetmiyor... (K14-E-K8)/ Ailenin söylemleri ve bakış açısına göre değişir. Eğer öğrencinin ailesi "Suriyeli öğrencilerden uzak durun." Diyorsa güvende hissetmez. Ama aile "Savaşta geldiler, yardım edelim." Diyorsa güvende hisseder. (K4-K-K11)/ Anne babalar konuşuyor; "bu Suriyeliler geldi, ortam bozuldu" falan diye. Bu tarz söylemler bazen çocuklara yansıyor. (K12-K-K13)*

***Suriyeli:** Onlar da aynı şekilde ailelerden de yine "bak dikkatli ol, dışlayabilirler" gibisinden uyarı aldıkları için... (K32-K-K2)*

Okul psikolojik danışmanları, özellikle Türkiyeli öğrencilerin ebeveynlerinin evdeki sohbetlerinde Suriyelilerle ilgili yaptıkları konuşmaların içeriği ve üslubu ile çocuklarının davranışları üzerinde etkili olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle, ebeveynlerinden olumlu söylemler duyan Türkiyeli çocukların güvende ve rahat hissettiğini, ama duymayanların ise rahat ve güvende hissetmedikleri belirtilmiştir. "Uzak durun" söylemleri, çocukları birbirinden uzaklaştırırken, "yardım edelim" söylemlerinin ise, yakınlaştırdığı ve Türkiyeli çocukların kendilerini güvende hissetmelerine vesile olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde, Suriyeli ailelerden de "bak dikkatli ol dışlayabilirler" söylemlerinin, Suriyeli çocukların üzerinde etkili olduğu vurgulanmıştır.

Gruplararası Tutum

Okul psikolojik danışmanların aynı sınıflarda eğitim gören Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerine ilişkin tutumlarına yönelik deneyimleri, gruplararası güven, değer, rahatlık, mutluluk, olumluluk kategorileri çerçevesinde belirlenmeye çalışılmıştır. Her bir kategoriye ait karşılaştırmalı veriler ayrı ayrı olarak verilmiştir.

Gruplararası Güven

Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin, kendilerini bir arada iken ne ölçüde güvende ve güvensiz hissettiklerine ilişkin okul psikolojik danışmanlarının ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

	Türkiyeli	Suriyeli
Güvensiz hissediyorlar	Çok fazla güvende hissetmiyorlar... (K11-K-K7)/ Nadiren güvende hissediyorlar... (K22-K-K6)/ ...Yaşları büyük öğrenciler nedeniyle biraz tedirgin olabiliyorlar... (K37-E-K5)	Çok fazla güvende hissetmeyebilir. Beni anlayabilirler mi, hata yapsam çok kızarlar mı, nasıl tepki alırım diye düşünür. (K3-K-K7)/ Rahat değilim. Rahat olmadıkları için güvende oldukları söylenemez... (K10-K-K10)/ ... Ama yine de bilmedikleri bir ortam var, onun da güvensizliği var bir yanda. O ikilemi yaşıyor olabilirler. (K13-K-K2)
Güvende hissediyorlar	Güvende hissederler. Tehdit algıları yoktur. Kabullenmeye dair işaretler var. K6-E-K4)/ Çoğunlukla güvende hissederler. Grup birlikteliğinin de etkisi var... (K13-K-K2)/ ...Ama ilkökul çocukları oldukları için bir arada oynuyor. Bir gün iyiler, bir gün kavga ediyorlar. Hani çok fazla rahatsızlık hissetmiyorlar güvende hissediyorlar. (K20-K-K5)	Genelde güvende hissettiklerini gördüm. Çünkü bir problem yaşadığımızı görmedim ben... (K14-E-K8)/ Çok güvende hissediyorlar. Burada savaş olmadığını, korunaklı bir yer olduğunu, öğretmenlerinin yanlarına olduklarını bildikleri için güvende hissediyorlar. (K22-K-K6)

Okul psikolojik danışmanları, hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin bir arada iken güvensizlik duygusu hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak, gerekçeleri birbirinden oldukça farklıdır. Türkiyeli öğrenciler, özellikle sınıflarında bulunan yaşça kendilerinden büyük Suriyeli öğrenciler nedeniyle kendilerini fiziken güvensiz hissederken; Suriyeli öğrenciler ise, anlaşılmasından, hata yapmaktan ve kendilerine kızılmasına ilişkin kaygıdan ve bilmedikleri bir ortamda bulunmaktan dolayı güvensizlik hissettikleri, okul psikolojik danışmanları tarafından belirtilmiştir.

Okul psikolojik danışmanları hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin aynı zamanda güvende hissettiklerini de belirtmişlerdir. Türkiyeli öğrencilerin Suriyeli öğrencileri kabullendiklerini, grup birlikteliğinin sağlandığını, birlikte oynadığını dolayısıyla da güvende hissettiklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Suriyeli öğrencilerin ise, okulun fiziki olarak güvenli yer olması ve öğretmenlerinin yanlarında olduğunu bilmelerinden dolayı kendilerini güvende hissettiklerini belirtmişlerdir.

Gruplararası Değer

Okul psikolojik danışmanları, Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin bir arada iken kendilerini ne ölçüde değerli ve değersiz hissettiklerine ilişkin oldukça anlamlı açıklamalarda bulunmuşlardır:

	Türkiyeli	Suriyeli
Değersiz hissediyorlar	... Suriyeli öğrencilere yönelik bir ayrıcalık uygulanırsa kendilerini değersiz hissediyorlar. (K26-K-K11)/ Değerli hissetmiyorlar. Suriyeli öğrencilere daha fazla değer verildiğini düşünüyorlar. Mesela bazen gelen yetkililer sadece Suriyeli çocuklarla konuşup sohbet ediyorlar. Türk çocuklarla hiç ilgilenmediklerinden Türk öğrenciler değersiz hissediyor. (K27-K-K18)	Şu anda değerli hissetmiyorlar. (K10-K-K10)/ Türklere göre daha az değerli hissederler. Yani çocuklar Türk de olsa onu hissettiriyorlar, onlara karşı üstünlüğünü. (K13-K-K2)/ Değerli hissetmiyorlar. İkinci sınıf insan olduğunu düşünüyorlar. (K25-K-K2)/ Türkler kadar değerli hissetmiyorlar. Biraz daha kendilerini aşağıda hissediyorlar (K36-K-K3)
Değerli hissediyorlar	Bence değerli hissediyorlar. Kendilerini ev sahibi, onları misafir gibi görüyorlar. (K4-K-K11)/ ... Kendilerini değerli hissediyorlar. ... Kendilerini hala birazcık daha üstün gördükleri için, çevrede mahallede bu şekilde gösterildiği için "Sen Türksün, onlar Suriyeli" sürekli böyle söylendiği için kendilerini değerli hissettikleri düşünüyorum. (K28-K-K3)/ Sınıf içerisinde onlarla daha çok ilgilenildiği için değerli hissediyorlar. (K35-K-K5)/	Karşıdaki Türk öğrenciye bağlı. Türk arkadaşında çok eleştiri almıyorsa değerli hisseder. (K3-K-K7)/ ... kendilerini değerli, rahat ve mutlu hissederler. Olumlu duygular hissederler (K23-K-K2)/ ... Türk öğrenciler kendilerini kabul ettiyse değerli hissediyorlar... (K30-K-K1)/ Yine aynı şekilde çok değerli hissederler. ... (K33-E-K2)

Okul psikolojik danışmanları hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin değerlilik ve değersizlik duygusu hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak bu duruma ilişkin gerekçeleri birbirinden oldukça farklıdır. Türkiyeli öğrencilerin kendilerini değersiz hissetmelerinin nedeni, sınıflarında Suriyeli öğrencilere yönelik pozitif ayrıcalık uygulanması, onlara daha fazla değer verilmesi ve onlarla ilgilenilmesi, sınıfa gelen yetkililerin sadece Suriyeli öğrencilerle temas etmesi ve Türkiyeli öğrencilerle ilgilenmemesi, Türkiyeli öğrencilerin kendilerini değersiz hissetmelerine vesile olduğu, okul psikolojik danışmanları tarafından belirtilmiştir. Buna karşın Suriyeli öğrencilerin ise, Türkiyeli öğrencilerin kendilerinin üstün, onların ise aşağı olduğunu hissettirmelerinin, Suriyeli öğrencilerde değersizlik duygularının deneyimlenmesine neden olduğu belirtilmiştir.

Buna karşın, bazı okul psikolojik danışmanları, Türkiyeli öğrencilerin kendilerini değerli hissettiklerini bunun nedeni olarak da kendilerini ev sahibi görmeleri, üstün görmeleri, çevrelerindeki insanların, "Sen Türksün, onlar Suriyeli" söylemi ve sınıfta onlarla daha fazla ilgilenilmesini göstermektedir. Suriyeli öğrencilerin ise, Türkiyeli öğrencilerden çok eleştiri almıyorsa, Türkiyeli öğrenciler kendilerini kabul etti ise, kendilerini değerli hissettikleri belirtilmiştir.

Gruplararası Rahatlık

Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin bir arada iken kendilerini ne ölçüde rahat ve rahatsız hissettiklerine ilişkin okul psikolojik danışmanlarının söylemleri oldukça dikkat çekicidir. Konuya ilişkin okul psikolojik danışmanlarının görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

	Türkiyeli	Suriyeli
Rahatsız hissediyorlar	... Farklı ülkeden gelmiş yabancı insanlar oldukları için onların yanında kendilerini rahat hissetmiyorlar. (K28-K-K3)/ Çok rahat hissetmiyorlar. Bir Türk öğrenciyle arkadaşlığında daha rahat oluyor. (K40-K-K2)	Çok rahat hissetmez... (K3-K-K7)/ Çok fazla rahat hissedemiyorlar bence... (K11-K-K7)/ Çok fazla rahat değilim. Ben grup içindeki sayılarının azlığına bağlıyorum. ...grup içinde kendini daha azlıkta hissettiği için bence çok da rahat hissedemiyor kendini. (K18-K-K1)
Rahat hissediyorlar	Bence rahat hissediyorlar... (K4-K-K11)/ Türkler sayıca çok oldukları için rahatlar. Bir sıkıntıları yok. (K14-E-K8)/ Çok rahat hissediyorlar bence iletişimde. (K16-K-K1)/ Rahat hissediyorlar. Rahatlık konusunda, davranış biçimleri konusunda “yanımda bir yabancı var böyle yapmayayım demezler (K19-K-K5)/ Rahat hissediyorlar. Normal arkadaş çevresi gibi davranıyorlar. (K22-K-K6)/ Rahat hissediyorlar. Alıştılar ve kabul ettiler. (K26-K-K11)/ ... Suriyeli öğrencilerin yardıma muhtaç olduklarını düşündükleri için gayet rahatlar. (K1-E-K8)	... Gruba girebilmişse rahat hissederler... (K1-E-K8)/ Çok rahat hissediyorlar. Çünkü bir tepkiyle karşılaşmıyorlar. (K22-K-K6)/ ... kendilerini değerli, rahat ve mutlu hissederler. Olumlu duygular hissederler (K23-K-K2)/ Dönemin başında rahat hissedememişlerdir ama şuan rahatlar. (K31-K-K1)

Okul psikolojik danışmanları, hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin birbirlerinin yanında kendilerini rahatsız hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak gerekçeler olarak farklı temalar öne çıkmıştır. Örneğin, okul psikolojik danışmanları Türkiyeli öğrencilerin, Suriyeli öğrencilerin yabancı öğrenci olmaları nedeniyle, diğer Türkiyeli öğrencilerin yanında oldukları kadar kendilerini rahat hissetmediklerini söylemişlerdir. Buna karşın, Suriyeli öğrencilerin sınıflarda sayılarının az olması ve kendilerini grup içinde azlık hissetmeleri nedeniyle, kendilerini rahat hissetmediklerini belirtilmiştir.

Farklı olarak, okul psikolojik danışmanları, Türkiyeli öğrencilerin Suriyeli öğrencilerin yanında, sayılarının fazla olması, artık Suriyeli öğrencilere alışmış olmaları, onları kabul etmiş olmaları ve onların yardıma ihtiyaç duyduklarını düşünmeleri gibi nedenlerle kendilerini rahat hissettiklerini vurgulamışlardır. Buna karşın, Suriyeli öğrenciler ise, bir gruba girebilmişlerse, tepkiyle karşılaşmıyorlarsa kendilerini değerli, mutlu ve rahat hissettikleri belirtilmiştir. Ayrıca, Suriyeli öğrencilerin artık okula ve Türkiyeli arkadaşlarına alıştıkları, dolayısıyla da kendilerini rahat hissettikleri, okul psikolojik danışmanları tarafından belirtilmiştir.

Gruplararası Mutluluk

Okul psikolojik danışmanların, Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerinin yanında kendilerini ne ölçüde mutlu hissettiklerine yönelik ifadeleri oldukça çarpıcıdır.

	Türkiyeli	Suriyeli
Mutsuz hissediyorlar	Çok mutlu olduklarının söyleyemem (K40-K-K2)	Mutlu değiller. Biz ne yaparsak yapalım yaşadıklarından dolayı yüzlerini güldüremiyoruz. (K5-K-K5)/ Anlaşabilseler mutlu olacaklar ama o ilişki yok. Arkadaşlık ilişkileri güçlü olmadığı için mutluluk açığa çıkmıyor. (K6-E-K4)/ Okul ortamında çok mutlu olduklarını düşünmüyorum. (K10-K-K10)
Mutlu hissediyorlar	Mutlular. Çocuklar zaten. Ne kadar çok arkadaş o kadar onları daha mutlu hissettiriyor (K13-K-K2)/ Sık sık mutlu oluyorlar. O arkadaşlarını da ayırmıyorlar. Olumlu duygular içinde oluyorlar (K22-K-K6)/ Ev sahibi konumunda oldukları için mutlu hissediyorlar. (K24-K-K3)/	Şu an gayet mutlular aslında. Kendi ailevi sıkıntılarının dışında okulda bir problem yaşamıyorlar. (K11-K-K7)/ Suriyeli öğrencilerimiz mutlu hissediyorlardı bence. En azından arkadaş ortamı okula devam edebilme bu durum özelliklerden dolayı mutlu hissediyorlardı bence. (K20-K-K5)/ ... kendilerini değerli, rahat ve mutlu hissederler. Olumlu duygular hissederler. (K23-K-K2)

Okul psikolojik danışmanları hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin birbirlerinin yanında kendilerini mutlu hissedip hissetmediklerini yönelik oldukça dikkat çekici ancak birbirinden farklılaşan temaları vurgulamışlardır. Hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin mutsuz olduğu dile getirilmiştir. Ancak, Suriyeli öğrencilerin, özellikle Türkiyeli öğrenciler ile arkadaşlık ilişkilerinin olmaması ya da güçlü olmaması nedeniyle mutsuz oldukları dile getirilmiştir.

Benzer biçimde, okul psikolojik danışmanları mutluluk temasını Türkiyeli öğrenciler için özellikle arkadaşlıklar üzerinden ifade etmişlerdir. Arkadaşlıklarının sayısına ve niteliğine bağlı olarak, kendilerini mutlu hissettikleri vurgulanmıştır. Suriyeli öğrenciler için ise, okulda arkadaşlıklarının olması, okula devam edilmesi, onları mutlu, değerli ve iyi hissettirdiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda aile sıkıntılardan uzaklaşılacak bir mekan olarak okul deneyimlerinin, onları mutlu ettiği okul psikolojik danışmanları tarafından vurgulanmıştır.

Gruplarası Olumlu Hissetme

Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerinin yanında ne kadar olumlu hissedip hissetmediklerine yönelik dikkat çekici ifadeler, okul psikolojik danışmanları tarafından vurgulanmıştır.

	Türkiyeli	Suriyeli
Olumsuz hissediyorlar	Çok yakın arkadaşlık olmadığı için olumlu duygu da görmedim. (K10-K-K10)	İlişkileri kuvvetli olmadığı için olumlu duygular çok yok. (K6-E-K4)/ Olumlu duygular içinde olduklarını görmedim. (K10-K-K10)/ Suriyeli öğrenciler belli başlı konularda çok da fazla mutlu değiller Özellikle bazı imkanların bize ait olduğunu düşündüğümüz, Türk öğrencilerin bunu dile getirdi ortamlarda çok da fazla mutlu değiller. Çok olumlu

---

		hissetmiyorlar (K15-K-K1)
Olumlu hissediyorlar	...olumlu duygular yaşıyorlar (K14-E-K8)/ Sık sık mutlu oluyorlar. O arkadaşlarını da ayırmıyorlar. Olumlu duygular içinde oluyorlar (K22-K-K6)/ İlk baştakine göre biraz daha olumlu duygular içindeler. (K40-K-K2)	Suriyeli öğrencilerimiz mutlu hissediyorlardır bence... (K20-K-K5)/ Çok mutlu oluyorlar... (K21-K-K3)/ Daha olumlu duygular içinde olurlar. (K36-K-K3)/ Olumlu duygular içindeler. Uyum sorunu azaldıkça duyguları olumlu oldu. (K40-K-K2)

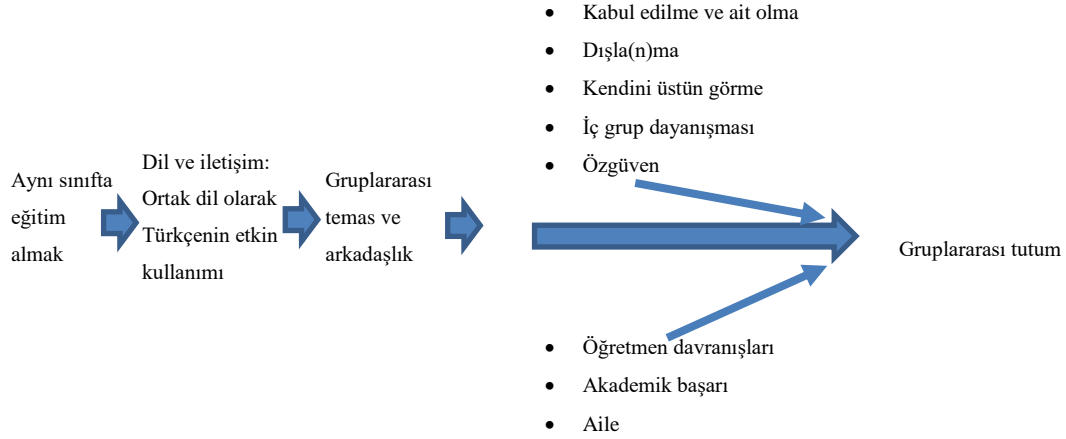
Okul psikolojik danışmanları özellikle Suriyeli öğrencilerin olumsuz hissettiklerini vurgulamışlardır. Bu duygunun ortaya çıkmasında etkili olan faktörler olarak da arkadaşlık ilişkilerinin güçlü olmaması, Türkiyeli öğrencilerin Suriyeli öğrencilere karşı okul imkanlarının kendilerine ait olduğunu hissettiren, dışlayıcı tepkiler vermesinin, onları mutsuz ettiği görülmektedir.

Farklı olarak, okul psikolojik danışmanları, hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin birbirlerinin yanında olumlu hissettiklerini belirtmişlerdir. Türkiyeli öğrencilerin olumlu duygular yaşadıklarını, Suriyeli öğrencileri ayırmadıklarını ve Türkiyeli öğrencilerin ilk zamanlara göre daha olumlu duygular içinde olduklarını vurgulamışlardır. Benzer şekilde Suriyeli öğrencilerinde olumlu ve mutlu hissettikleri, daha olumlu duygular içinde oldukları, uyum sorunu azaldıkça daha olumlu oldukları belirtilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Aynı sınıflarda eğitim ve öğretim gören Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin birbirlerine ilişkin tutumlarına yönelik, okul psikolojik danışmanlarının ifadeleri analiz edildiğinde oldukça anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar, aşağıdaki şekilde, görüldüğü gibi hem birbirleriyle ilgili, hem de birbirini etkileyen ve belirleyen temalar içermektedir. Bu temalar şunlardır: Dil ve iletişim, gruplararası temas ve arkadaşlık, kabul edilme ve ait olma, dışla(n)ma, kendini üstün görme, iç-grup dayanışması, özgüven, öğretmen davranışları, akademik başarı, aile ve gruplararası tutumdur. Şekil 1’de yer alan her bir temaya ait bulgular ve sonuçlar sırası ile tartışılmıştır.

Türkiye “Açık Kapı Politikası” çerçevesinde, 2011 yılından beri, kapısına gelen tüm Suriyelileri kabul etmiştir. Dolayısıyla 9 yılın sonunda ülkemizde, farklı yaş gruplarında 0-18 yaş arası yaklaşık 1.5 milyon geçici koruma altında Suriyeli çocuk ve genç bulunmaktadır. Okul yaşına gelen geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar, yerleşik halkın çocukları ile aynı sınıflarda, birlikte eğitim ve öğretim görmektedir. Bu süreç T.C. Milli Eğitim Bakanlığının politikalarıyla da garanti altına alınmıştır. Dolayısıyla, geçici koruma altında Suriyeli çocuklar, ayrı mekanlarda sadece Suriyeli çocukların bulunduğu homojen sınıflarda eğitim ve öğretim görmeleri yerine, yerleşik halkın çocukları ile Milli Eğitim Bakanlığının resmi eğitim programı çerçevesinde aynı sınıflarda ve sınıflarda birlikte Türkçe eğitim ve öğretim görmektedir. Bu süreç, geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların, Türkiye’ye uyumu ve topluma bütünleşmesi açısından hem büyük fırsatlar ve imkanlar doğurmuş hem de birçok somut sorunun ortaya çıkmasına da vesile olmuştur.

Şekil 1. Gruplararası tutumu etkileyen faktörler

Aynı sınıflarda birlikte eğitim gören Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli ilkökul öğrencilerinin birbirlerine ilişkin tutumlarına yönelik, okul psikolojik danışmanlarının görüşleri analiz edildiğinde, öğrencilerin karşılaştığı en önemli sorunların başında, ortak dil olarak Türkçenin etkin kullanımının geldiği saptanmıştır. Resmi ve ortak dil olan Türkçeyi etkin kullanmayan geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin, kendilerini güvensiz hissettikleri, dışlandıkları, yabancı olarak algılandıkları, çekingen oldukları, mutsuz oldukları, ancak dil problemi aşıldığında ise, Türkiyeli öğrencilerle iletişim kurabildikleri, arkadaş oldukları, rahat oldukları, mutlu hissettikleri ve Türkiyeli öğrencilerle oyun oynamaya başladıkları saptanmıştır. Benzer biçimde Suriyeli öğrencilerle yeterince iletişim kuramayan Türkiyeli öğrencilerin de kaygılı, anlaşılmadıklarında rahatsız ve dışlayıcı oldukları saptanmıştır. Ortak dil olan Türkçenin etkin kullanımına ilişkin bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi ortak dilin etkin kullanımı, gruplararası iletişim, temas, arkadaşlık, bütünleşme ve uyum açısından en anahtar faktördür. Ortak dil Türkçe, etkin kullanılmayınca, yeterli iletişim kurulamamakta, iletişim olmayınca da farklı sosyal kimliklere sahip kişilerin birlikte uyum ve ahenk içinde varolması, temas etmesi, arkadaşlık kurması ve ortak amaçlar ve hedefler etrafında işbirliği yapması ve birlikte faaliyetler içine girmesi güçleşmektedir.

Bu çalışmanın bulguları ile benzer sonuçlara, Matera ve arkadaşlarının (2011) çalışmalarında da karşılaşılmaktadır. Göçmen ailelerin çocukları, yerleşik halkın dilini, akıcı konuştuğunda, giyinme ve yeme alışkanlıklarına uyum sağladığında; çoğunluk olan yerleşik halkın üyelerinin, göçmenler ile aralarında daha az kültürel mesafe algıladıkları belirtilmektedir. Benzer şekilde iletişimde kullanılan ortak dil gruplararası etkileşimin nasıl gelişeceğini de belirlemektedir. Dolayısıyla gruplararası ilişkilerin gelişimini ve dönüşümünü belirlemektedir. Bu nedenle kullanılan dil, bir yönüyle grup farklılıklarını işaret ederken, diğer yönüyle gruplararası statüdeki eşitsizliği azaltmakta, karşılıklı bağlılığı artırmakta, gruplararası temas için otoriteye desteği göstermektedir (Wright ve Tropp, 2005). Göçmen bireyler, yerleşik halkın dilini öğrenerek, kendilerini betimlerken kullandıkları dile ilişkin sosyal bilişlerini değiştireceklerdir. Bu değişim, çok kültürlü toplumlarda gruplararası önyargıların ve gruplararası ayrımcılığın azalmasına da katkı verecektir (Prati, Menegatti ve Rubini, 2015). Azınlık ve çoğunluk gruplar arasında gerçekleşen olumlu temas, gruplararası sosyalleşmeyi kolaylaştırmak amacıyla, dış-

grubun dilini öğrenmeye yönelik daha fazla arzu duyulmasına yol açmaktadır. Gruplararası yüksek kaliteli temas, dış grubun dilini öğrenmeye ilişkin ilgiyi artırmakta, dolayısıyla dış-gruba ilişkin olumlu tutumların gelişmesi söz konusu olmaktadır (Joyce, Vincze ve Marton, 2016). Bu çalışmanın bulguları ile alanyazında yer alan bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, aynı sınıflarda eğitim ve öğrenim gören göçmen çocuklar ile yerleşik halkın çocukları arasında uyumun, temasın, arkadaşlığın gelişiminde ve yerleşmesinde ortak dilin etkin kullanımının öneminin büyük olduğu söylenebilir.

Dil ve iletişim temasına paralel olarak, okul psikolojik danışmanlarının ifadelerinden çıkarılan bir başka önemli sonuç gruplararası temas ve arkadaşlık temasıdır. Türkiyeli öğrencilerin, Suriyeli öğrencilerin sınıflarına ilk geldiğinde, önyargı yaşamalarına karşın, zamanla gruplararası arkadaşlığa bağlı olarak önyargılarının azaldığı, Türkiyeli öğrencilerin, Suriyeli öğrencilere yardım ettiklerinde kendilerini değerli hissettikleri, arkadaşlıkların ilerlemesiyle birlikte kendilerini güvende, rahat, mutlu hissettikleri ve Suriyelileri öğrencileri kabullendikleri saptanmıştır. Benzer olarak, Türkiyeli öğrenciler ile aynı sınıflarda eğitim ve öğretim gören Suriyeli öğrencilerin ise, gruplararası arkadaşlıklarına, birbirlerini tanımalarına, kabul edilme düzeylerine ve ait olma duygularına ve birbirlerine alışmalarına bağlı olarak, tedirginliklerinin azaldığı, güvenlerinin arttığı, kendilerini değerli ve ait hissettikleri belirlenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları ile paralel sonuçlara alanyazında da rastlanmaktadır. 713 farklı örneklemin yer aldığı 515 farklı araştırma ile yapılan meta analiz çalışmasının sonucunda, gruplararası temasın tipik olarak gruplararası önyargıları azalttığı bulunmuştur. Gruplararası temas, tipik olarak dış-grubun tamamına da genellendiği; ilaveten dış-grup üyesi ile kurulan olumlu temasın, farklı dış-grup üyelerine de ötelendiği saptanmıştır (Pettigrew ve Tropp, 2006). Benzer şekilde, gruplararası arkadaşlık ve gruplararası tutum arasında olumlu ilişki de saptanmıştır. Bu ilişkide, dış-grup üyesi ile geçirilen zaman ile kendini açmanın olumlu tutumların gelişmesinde önemli olduğu bulunmuştur (Davies, Tropp, Aron, Pettigrew ve Wright, 2011). Alanyazında yer alan sonuçlar ve bu çalışmanın sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, aynı sınıflarda ve sınıflarda birlikte eğitim alan göçmen ve yerleşik halkın çocukları arasında olumlu gruplararası temasın ve arkadaşlıkların geliştirilmesinin, gruplararası önyargıların ve ayrımcılığın azaltılması ve olumlu tutumların geliştirilmesi ve göçmenlerin uyumu açısından çok önemli olduğu söylenebilir.

Okul psikolojik danışmanlarının öne çıkardığı bir başka önemli tema ise, Suriyeli geçici sığınmacı öğrencilerin okul ve sınıf ortamında hissettikleri “kabul edilme ve ait olma” duygusudur. Suriyeli öğrenciler, Türkiyeli öğrenciler tarafından kabul edildiklerini ve kendilerini onların gruplarına ait hissettiklerinde kendilerini güvende, değerlilik, mutluluk, rahatlık, sevinç ve olumluluk duyguları hissettikleri belirtilmiştir. Doğal olarak kabul edilme ve ait olma duyguları gerçekleşmediğinde ise, dışlanma ve reddedilme gibi olumsuz duygular hissetmeye başlamaktadırlar. Okul psikolojik danışmanları, özellikle oyun gibi Türkiyeli ve Suriyeli olarak birlikte yaptıkları karma faaliyetlerin, Suriyeli öğrencilerin kendilerini kabul edilmiş ve ait olma duyguları açısından çok önemli olduğu saptanmıştır. Bu çalışmanın sonuçları ile örtüşen sonuçlar, Yunanistan’da aynı sınıfta eğitim gören Yunanistanlı ortaokul öğrencileri ile göçmen öğrenciler arasında deneyimlenen kültürleşmenin incelendiği çalışmada da bulunmuştur. Göçmen öğrencilerin yerleşik Yunanistan kültürüne ilişkin yüksek etkileşiminin, zaman içinde dışlanma algısında azalmayı, göçmenlerin Yunanistanlı akranlar tarafından kabul edilmesini, göçmenlerin algıladığı ayrımcılıktaki azalmayı yordadığı saptanmıştır. İlaveten, yerleşik Yunanistan kültürü ile yüksek düzeyde kültürleşen göçmenlerin, algılanan etnik ayrımcılık puanlarında azalma olduğu rapor edilmiştir (Motti-stefanidi,

Pavlopoulos ve Asendorpf, 2018). Etnik azınlık (Asyalı, Latin, Siyahi) ve çoğunluk (beyaz Amerikalı) arasında, gruplararası etkileşim çerçevesinde güven ve kabul edilmenin incelendiği bir başka çalışmada ise, çoğunluk beyaz Amerikalı kişiler, gruplararası etkileşim sürecinde, kendi iç-gruplarına göre, dış-grup üyesine ilişkin daha az güven ve kabul duyguları hissettiklerini bildirmişlerdir. Bu algının aynı zamanda üç farklı etnik gruba ilişkin olarak da ifade etmişlerdir. Buna karşın dört farklı etnik grup üyelerinin genellikle, çoğunluk dış-grup üyelerinden yüksek düzeyde güven ve kabul edilme duyguları beklediklerini ifade etmişlerdir. Grup üyeleri, gruplararası etkileşimlerde olumsuz beklentileri sadece dış-grup üyeleri kendilerini, grup kimlikleriyle algıladıklarına inanmadıklarında vermişlerdir (Tropp, Boatswain, Stout, Wright ve Pettigrew, 2006). Bu çalışmanın sonuçları ile alanyazında yer alan sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, aynı sınıflarda eğitim ve öğretim gören, göçmen öğrencilerin, yerleşik kültürün temsilcisi öğrenciler ile uyumunun ve bütünleşmesinin gerçekleşmesi için, göçmen çocukların kabul edilme ve ait olma duyguları ile dışlanma ve ayrımcılığa uğrama algıları arasında ters ilişkinin olduğu söylenebilir. Dolayısıyla okul ortamında göçmen öğrencilerin yaşadıkları gruplararası arkadaşlıkların onların uyumu ve yerleşik kültür ve temsilcileri ile bütünleşmeleri açısından belirleyici olacağı söylenebilir.

Okul psikolojik danışmanlarının öne çıkardığı bir diğer tema “dışlama ve dışlanma” temasıdır. Suriyeli öğrencilerin, kendileriyle dalga geçilmesi, kendilerinin kabullenilmemesi, dışlanma kaygısı yaşamaları, önyargılı davranışlarla karşılaşmaları nedeniyle güvende ve değerli hissetmedikleri saptanmıştır. Dışlama ve dışlanma temasına paralel olarak öne çıkan bir başka önemli tema ise “kendini üstün görme” temasıdır. Özellikle Türkiyeli öğrencilerin kendilerini ev sahibi ve üstün görmeleri, Suriyeli öğrencilerin dil ve iletişim sorunu yaşamaları ve kendilerini ifade edememeleri ve Türkiyeli öğrencilerin sınıf ortamında çoğunluk olmaları nedeniyle kendilerini daha özel ve üstün gördükleri saptanmıştır. Aslında, dışlama davranışı ile kendini üstün görme davranışının birbirlerini destekler nitelikte ortaya çıktığı sonucu da çıkarılabilir. Dışlama ve kendini üstün görme davranışlarının doğal bir sonucu olarak da görülebilecek bir başka öne çıkan tema ise “iç-grup dayanışmasıdır”. Okul psikolojik danışmanları, özellikle Suriyeli öğrencilerin kendi iç-grup üyeleri ile birlikte iken, kendilerini, daha fazla güvende, rahat, mutlu, olumlu duygular içinde hissettiklerini belirtmişlerdir. Tabii ki iç-grup dayanışmasına yönelik bu davranışların, Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin karma etkinliklere katılımının bir sonucu olarak gelişen gruplararası arkadaşlıkları sıkça yaşamamaları ve deneyimlememeleri sonucu, ortaya çıkan yetersiz ait olma duygusu ve dışlanma davranışlarının doğal bir sonucu olarak geliştiği de söylenebilir.

Bu çalışmanın sonuçları ile hem örtüşen hem de çelişen çalışmalara alanyazında rastlanmaktadır. Doğal toplumsal gruplarla yapılan bir çalışmada, vücuduna piercing yapan müşteriler ile çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, iç-grup özdeşiminin, önyargı ve ayrımcılık gibi olumsuz gruplararası deneyimlerle gelişebileceği; algılanan ayrımcılığın, damgalanmış gruplarla özdeşleşmeyi arttırdığı bulunmuştur (Jetten, Branscombe, Schmitt, Spears, 2001). Amerikada göçmenler ile yapılan bir başka çalışmada ise, grup temelli dışlama yaşayan latin kökenli göçmenler, kendi kimlikleri ile daha düşük özdeşim yaşarken, üst kimlik olarak Amerikan kimliği ve çift kimlik (Latin Amerikalı) ile daha güçlü özdeşim kurdukları bulunmuştur. Dolayısıyla, grup temelli dışlama, göçmenlerin kendi etnik kimliklerinden vazgeçmelerine yol açmamaktadır. Aksine Latin ve Amerikan kimliği olmak üzere çift kimlik (Latin ve Amerikan) geliştirmelerine yol açmıştır. Buna karşın, kendilerini Amerikalıların asla kabul etmeyeceğini algılayan Latin göçmenlerin ise, kendilerini ortak kimlik olan “Amerikalı” olarak görmekten kaçındıkları bulunmuştur (Wiley, 2013). Farklı olarak, 113 uluslararası

öğrencinin, iki yıl boyunca izlendiği bir başka çalışmada ise, algılanan ayrımcılığın, grup üyeliğinin odağını arttırmakta olduğu, ancak iç-grup özdeşiminin duygusal bileşenler üzerinde etkisinin olmadığı saptanmıştır. Bununla birlikte, ayrımcılığa maruz kalanlar arasında, ayrımcılık algıları ile artan grup kimliği arasında nedensel etki ise desteklenmiştir (Ramos, Cassidy, Reicher ve Haslam, 2012). Hem bu çalışmanın sonuçları hem de alanyazında yer alan sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, grup kimliği nedeniyle dışlandıklarını algılayan ve hisseden kişilerin, ya kendi iç-grup kimliklerine sarıldıkları ya da kendi iç-grup kimliğini korurken, ortak kimlik olarak yerleşik halkın kimliğini de taşımayı tercih ettikleri; bu tercihin de onların uyumunu ve bütünleşmesini arttırmaya neden olacağı söylenebilir.

Okul psikolojik danışmanlarının öne çıkardığı bir başka tema ise “özgüven” temasıdır. Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin özgüven açısından birbirlerinden farklılaştığı saptanmıştır. Türkiyeli öğrencilerin, her koşulda kendilerinin Suriyeli öğrenciler tarafından kabul edileceğine yönelik algılarının olduğu ve onlar üzerinde hâkimiyet kuracaklarına yönelik algıları ve rahatlıkları, okul psikolojik danışmanların ifadelerinde yer almaktadır. Farklı olarak Suriyeli öğrencilerin ise, Türkiyeli sınıf arkadaşlarına göre özgüven bakımından düşük olduğu belirtilmiştir.

Göçmen ve yerleşik halkın çocuklarının birlikte eğitim ve öğretim gördüğü sınıflarda gruplararası tutumları etkileyen bir başka öge ise, göçmen öğrencilerin akademik başarılarıdır. Sınıflarda azınlık konumunda olan ve dış-grup üyesi pozisyonunda olan, Suriyeli öğrenciler, eğer akademik olarak başarılıysa, sınıfının gözdesiyse, hem kendileri açısından hem de çoğunluk grubu olan Türkiyeli öğrenciler ve öğretmenler açısından, daha değerli hissedildiği ve kabul edildiği saptanmıştır. Aynı zamanda Suriyeli öğrencilerin kendilerini daha güvende hissettikleri ve güven ile değerlilik duygularını kaybetmemek için daha çok çaba sarf ettikleri belirlenmiştir. Dolayısıyla, gruplararası temas, arkadaşlık ve olumlu tutumların geliştirilmesinde, azınlık durumunda olan kişilerin güçlü yanlarının keşfedilmesi ve o yönlere üzerinden temas ve etkileşime girilmesinin, hem göçmen öğrencilerin uyumu ve kabulü açısından hem de gruplararası ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli olduğu belirlenmiştir.

Okul psikolojik danışmanlarının vurguladığı bir başka önemli tema ise “öğretmen” davranışlarıdır. Farklı sosyal kimliklere sahip öğrencilerin birlikte aynı sınıfta eğitim ve öğrenim gördüğü ortamlarda, sınıfın öğretmeninin davranışlarının anahtar öge olduğu ve fark yaratabileceği okul psikolojik danışmanlarının ifadelerinden anlaşılmaktadır. Çalışmanın sonucunda, ilkokullarda sınıf öğretmenlerin, aynı sınıflarda eğitim gören farklı sosyal kimliklere sahip öğrencilerin arasında birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik olarak katkı verdikleri bulunmuştur. Örneğin, sınıf öğretmenlerinin davranışlarının, uyarılarının, temennilerinin, kabullerinin, özellikle Suriyeli öğrencilerin sınıfça kabulünde ve Türkiyeli öğrencilerin davranışları üzerinde olumlu etkisi olduğu saptanmıştır. Farklı olarak, öğretmenlerin, Suriyeli öğrencilere yönelik dışlayıcı, ilgilenmeyen, sevmeyen, onlardan kurtulmaya çalışan davranışlarının ise, öğrenciler üzerinde de olumsuz etkisi olduğunu belirtilmiştir. Öğretmenlerin olumsuz davranışlarının öğrencilerde değersizlik duygusu oluşturduğu vurgulanmıştır. Tüm bu sonuçlar çerçevesinde farklı sosyal kimliklere sahip öğrencilerin eğitim gördüğü ortamlarda, öğretmen davranışlarının hem gruplararası önyargı, dışlama, ayrımcılık davranışlarının azalmasında, hem de gruplararası temas, arkadaşlık, işbirliği, bütünleşme ve olumlu tutumların gelişmesinde ve artmasında kilit davranışlar olduğu saptanmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarıyla paralel sonuçlara İtalya’da ilkokul öğrencileri ile yapılan bir çalışmada da rastlanmaktadır. İlkokullarda öğrencilerin gözde öğretmenlerinin

örtük ırksal tutumlarının, öğrencilerinin örtük ırksal tutumlarını yordadığı saptanmıştır. Dolayısıyla öğretmenlerin, öğrencileri için önemli bir rol model olduğuna ilişkin görgül destek sağlanmaktadır (Vezzali, Giovannini ve Capozza, 2012). Finlandiya’da ortaokullarda göçmenlere ilişkin tutumlarla ilgili yapılan bir başka deneysel çalışmada ise, sınıf ortamında öğretmenler tarafından gerçekleştirilen önyargıyı azaltma müdahalesinde anlamlı sonuçlar bulunmuştur. Deneysel çalışmada öğretmenlerin müdahalesinin, önceden olumsuz gruplararası tutumları olan kız öğrenciler üzerinde olumlu etkileri olduğu bulunmuştur. Erkek öğrenciler üzerinde ise anlamlı fark bulunmamıştır. Araştırmanın sonucunda okullarda gruplararası önyargıyı azaltma müdahalelerinin çoğu öğrencide olumlu etkileri olacağı vurgulanmıştır (Liebkind, Mäkinen, Jasinskaja-Lahti, Renvik ve Solheim, 2019).

Okul psikolojik danışmanlarının söylemlerinde öne çıkan bir diğer tema ise “aile”dir. Özellikle Türkiyeli öğrencilerin ebeveynlerinin evdeki sohbetlerinde Suriyelilerle ilgili yaptıkları konuşmaların içeriğinin ve üslubunun, çocuklarının okulda Suriyelilere ilişkin davranışları üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Ebeveynlerinden olumlu söylemler duyan Türkiyeli çocukların, kendilerini güvende ve rahat hissettiği, duymayanların ise, rahat ve güvende hissetmedikleri saptanmıştır. Ailelerden yansıyan, “Suriyelilerden uzak durun” söylemleri, çocukları birbirinden uzaklaştırırken, “yardım edelim” söylemlerinin ise, yakınlığı ve Türkiyeli çocukların kendilerini güvende hissetmelerine vesile olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Suriyeli ailelerden de “bak dikkatli ol dışlayabilirler” söylemleri, Suriyeli çocukların üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla ilkökul düzeyinde, dış-grup üyelerine ilişkin ebeveynlerin yaklaşımları, tutumları ve söylemlerinin çocuklar üzerinde oldukça etkili olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlarla örtüşen bir çalışma da Belçika’da yapılmıştır. Bu çalışmada, göçmen karşıtı önyargılarla ilgili olarak aile-çocuk benzerliği ve gruplararası arkadaşlıklar ile ilgili aile-çocuk benzerlikleri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda ailenin, çocuklarının gruplararası tutumlarının oluşmasında önemli bir sosyalleşme aracı ve aktörü olduğu saptanmıştır. Göçmenlerle arkadaşlıkları olan aileler ile daha az önyargılı olan çocukların, birbirleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu ilişkide, gruplararası arkadaşlık ve gruplararası önyargılarla ilgili aile-çocuk benzerliklerinin aracılık ettiği bulunmuştur (Meeusen, 2014). Ailelerin ırksal tutumları ile dördüncü ve beşinci sınıflara devam eden çocuklarının örtük önyargıları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir başka çalışmada da anlamlı sonuçlar bulunmuştur. Ailelerin ırksal tutumlarının, çocuklarının örtük ve açık ırksal önyargılarını, çocukların aileleri ile özdeşleştiği durumlarda etkilediği saptanmıştır (Sinclair, Dunn ve Lowery, 2005). Bu çalışmanın sonuçları ile yukarıda verilen araştırmaların sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, ailelerin evlerinde çocuklarına gruplararası ilişkilere yönelik gösterdikleri tepkilerin, davranışların, düşüncelerin ve yansıttıkları duyguların, özellikle ilkökul çocuklarının okullarındaki ya da sosyal çevrelerindeki farklı sosyal kimliklere sahip kişilere yönelik davranışlarında belirleyici olacağı söylenebilir.

Okul psikolojik danışmanlarının görüşleri çerçevesinde, Türkiyeli ve Suriyeli ilkökul öğrencilerinin birbirlerine ilişkin tutumları, gruplararası güven, değer, rahatlık, mutluluk, olumluluk kategorileri çerçevesinde belirlenmeye çalışılmıştır. Aynı sınıfta eğitim gören hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin birbirlerine yönelik güvensizlik duygusu hissettiklerini belirlenmiştir. Ancak, güvensizlik duygularının gerekçeleri birbirinden oldukça farklıdır. Türkiyeli öğrenciler, özellikle sınıflarında bulunan yaşça kendilerinden büyük Suriyeli öğrenciler nedeniyle, kendilerini fiziken güvensiz hissederken; Suriyeli öğrencilerin ise, anlaşılmamaktan, hata yapmaktan, kendilerine kızılmasına ilişkin kaygıdan ve bilmedikleri bir ortamda bulunmaktan dolayı güvensizlik hissettikleri saptanmıştır. Buna karşın, Türkiyeli

öğrencilerin ise Suriyeli öğrencileri kabullendikleri, grup birlikteliğinin sağlandığı, birlikte oyunlar oynandığı, dolayısıyla da güvende hissettikleri saptanmıştır. Güven ve güvensizlik algılarının odağında yatan temel konunun, gruplararası kaliteli temasın ve arkadaşlığın olduğu söylenebilir. Gruplararası arkadaşlık kurulduğunda ve sürdürüldüğünde öğrenciler kendilerini güvende hissederken, kurulmadığında ise olumsuz ilişki dinamiklerinin sonucu olarak da güvensiz hissettikleri saptanmıştır.

Gruplararası değerlilik ve değersizlik duygularının hem Suriyeli öğrenciler hem de Türkiyeli öğrenciler tarafından yaşandığı saptanmıştır. Ancak bu duygu yaşanırken, yaşanan duyguya farklı olayların neden olduğu görülmüştür. Türkiyeli öğrencilerin kendilerini değersiz hissetmelerine yol açan nedenlerin başında, sınıflarda Suriyeli öğrencilere yönelik pozitif ayrımcılık uygulanması, onlara daha fazla değer verilmesi ve onlarla ilgilenilmesi, sınıfa gelen yetkililerin sadece Suriyeli öğrencilerle temas etmesi ve Türkiyeli öğrencilerle ilgilenmemesinin geldiği saptanmıştır. Buna karşın Suriyeli öğrencilerin ise, Türkiyeli öğrencilerin kendilerinin üstün, onların ise aşağı olduğunu hissettirmesinin yol açtığı saptanmıştır. Benzer biçimde Türkiyeli öğrencilerin kendilerini değerli hissettiklerini bunun nedeni olarak da kendilerini ev sahibi görmeleri, üstün görmeleri, çevrelerindeki insanların, "Sen Türksün, onlar Suriyeli" söylemi ve sınıfta onlarla daha fazla ilgilenilmesi olduğu saptanmıştır. Suriyeli öğrencilerin ise, Türkiyeli öğrencilerden çok eleştiri almamaları ve Türkiyeli öğrencilerin onları kabul etmeleri durumunda, kendilerini değerli hissettikleri saptanmıştır.

Türkiyeli ve Suriyeli ilkökul öğrencilerinin bir arada iken kendilerini ne kadar rahat hissettikleri incelendiğinde her iki grubunda kendilerini rahat hissettikleri söylenebilir. Ancak rahatlığın gerekçelerinin ise farklı olduğu saptanmıştır. Türkiyeli öğrencilerinin rahat olmasının nedeni olarak sınıflarda sayılarının fazla olması, artık Suriyeli öğrencilere alışmış olmaları, onları kabul etmiş olmaları ve Suriyeli öğrencilerin yardıma ihtiyaç duyduklarını düşünmeleri gösterilebilir. Buna karşın Suriyeli öğrencilerin kendilerini rahat hissetmelerinin nedeni olarak ise, bir gruba girebilmiş olmaları, tepkiyle karşılaşmamalarının kendilerini değerli, mutlu ve rahat hissetmelerine yol açtığı saptanmıştır. Buna karşın kendini rahatsız hisseden Suriyeli öğrencilerin nedenlerinin başında sınıflarda sayılarının az olması ve kendilerini grup içinde azınlık hissetmeleri gösterilebilir.

Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerine aynı sınıfta eğitim görürken kendilerini ne ölçüde mutlu hissettiklerine yönelik anlamlı sonuçlar saptanmıştır. Okul psikolojik danışmanlarının ifadelerine bağlı olarak, Türkiyeli öğrencilerin arkadaşlıklarının sayısına ve niteliğine bağlı olarak kendilerini mutlu hissettikleri ancak Suriyeli öğrencilerin, okulda arkadaşlıklarının olmasının ve okula devam etmelerinin, onları mutlu, değerli ve iyi hissettirdiği ifade edilebilir. Buna karşın Suriyeli öğrencilerin özellikle, Türkiyeli öğrenciler ile arkadaşlık ilişkilerinin olmaması ya da güçlü olmaması nedeniyle mutsuz oldukları söylenebilir.

Okul psikolojik danışmanları hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin zaman içinde birbirlerinin yanında olumlu hissettiklerini belirtmişlerdir. Türkiyeli öğrencilerin ilk zamanlara göre daha olumlu duygular içinde oldukları; Suriyeli öğrencilerinde olumlu ve mutlu hissettikleri, daha olumlu duygular içinde oldukları, uyum sorunu azaldıkça daha olumlu olduğu saptanmıştır. Buna karşın, Türkiyeli öğrencilerin Suriyeli öğrencilere karşı okul imkanlarının kendilerine ait olduğunu hissettiren dışlayıcı tepkiler vermesinin, onları mutsuz ettiği de belirlenmiştir.

Aynı sınıflarda eğitim ve öğretim gören Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerine ilişkin tutumlarının göstergesi olarak referans alınan gruplararası güven, değer, rahatlık, mutluluk, olumluluk temalarına ilişkin okul psikolojik danışmanlarının ifadelerinin odağında, gruplararası temas sıklığı, kalitesi, gruplararası arkadaşlık, kabul, gruba alma davranışları yer almaktadır. Sınıf ortamında, Türkiyeli ve Suriyeli öğrenciler arasında yaşanan arkadaşlıkların, temasın, ilişkilerin, etkileşimlerin içeriğine, niteliğine ve ne ölçüde yapıcı ve olumlu olduğuna bağlı olarak, hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrencilerin kendilerini ya güvende, değerli, rahat, mutlu ve olumlu ya da güvensiz, değersiz, rahatsız, mutsuz ve olumsuz hissettikleri saptanmıştır. Dolayısıyla farklı sosyal kimliklere sahip ilkökul öğrencileri arasında gruplararası olumlu tutumların gelişmesinde, anahtar ögenin yaşanan gruplararası arkadaşlık ve temas sıklığı niteliğinin olduğu söylenebilir. Gruplararası temas ve arkadaşlık ile gruplararası tutumlar arasındaki olumlu ilişki alanyazında çok sayıda araştırmada ((Pettigrew ve Tropp, 2006; Davies vd., 2011; Joyce ve Harwood, 2014; Cameron, Rutland, Brown ve Douch, 2006; Wölfer, Schmid, Hewstone ve van Zalk, 2016; Feddes vd., 2009; Davies ve Aron, 2016; Turner ve Feddes, 2011; Bağcı ve Çelebi, 2017; Matera vd., 2011) saptanmıştır.

Yukarıda yer verilen sonuçlar değerlendirilirken çalışmanın sınırlılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu araştırmanın sınırlılığı, nitel bir çalışma olması ve 40 kişilik bir çalışma grubundan elde edilen veriler üzerinden sonuç çıkarılmasıdır. Nitel veriler güçlü, derin ve detaylı sonuçlar sunmasına karşın, sonuçların genellenebilirliği sınırlıdır, benzer durumları anlamak için referans alınabilir. Bu nedenle çalışmanın sonuçlarının kesitsel, boylamsal çalışmalar ve deneysel araştırmalar ile güçlendirilmesine gereksinim vardır. Böylece okul ortamında gruplararası temas, arkadaşlık ve gruplararası tutum deneyimlerine ilişkin daha uygulanabilir sonuçlara ulaşılması söz konusu olacaktır.

Bu araştırmada aynı sınıflarda birlikte eğitim ve öğretim gören Türkiyeli ve geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin, birbirlerine ilişkin tutumları okul psikolojik danışmanlarının somut deneyimleri ve bakış açısından sunulmuştur. Araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde, doğrudan Türkiye’de yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklarla görüşme yapılmasına ilişkin izin alınamamıştır. Bu nedenle araştırma Türkiyeli ve Suriyeli öğrencileri okul ortamında gün boyu gözlemleyen ve sorunlarına doğrudan dahil olan, yöneten ve çözen okul psikolojik danışmanları ile çalışılarak, araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarını, bu sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirmek uygun olacaktır.

Araştırmanın hem sonuçları hem de sınırlılıklarına paralel olarak, okul yöneticilerine ve öğretmenlerine bazı önerilerde bulunabiliriz. Bu çalışma, geçici koruma altındaki Suriyeli “sığınmacı çocukların” öğrenim gördüğü ilkökullarda, Türkiyeli ve Suriyeli öğrenciler arasında, gruplararası tutumların, gruplararası arkadaşlığın ve gruplararası temasın nasıl geliştirileceği hakkında bilgi sağlamaktadır. Özellikle öğretmen ve okul yöneticilerinin, Suriyeli öğrencilerin Türkiye’ye uyumunu ve Türkiyeli öğrencilerle bütünleşmesini artırmak için neler yapmaları gerektiği konusunda perspektif sunmaktadır. Sığınmacı öğrencilerin devam ettiği okul ortamlarını “göçmen dostu okul” haline getirecek özgün çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bunun için okul ve sınıf ortamında, bir yandan gruplararası doğrudan, yüzyüze teması, gruplararası arkadaşlığı, gruplararası olumlu tutumları ve gruplararası empatiyi geliştirecek hem Suriyeli hem de Türkiyeli öğrencilerin birlikte aktif rol ve sorumluluk aldığı karma sınıf içi ve sınıf dışı etkinlikler okul ortamında düzenli olarak gerçekleştirilmelidir. Diğer yandan Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birlikte yaptıkları karma faaliyetleri, diğer öğrencilerinde doğrudan gözlemlemesi sağlanarak, çok sayıda öğrencinin gruplararası temasa

ve arkadaşlığa doğrudan ve katılımcı gözlem yoluyla şahit olması sağlanmalıdır. Böylece dolaylı temas içinde fırsat yaratılmış olunacaktır.

Sınıf ortamında ve okul bahçesinde, Türkiyeli ve Suriyeli öğrencilerin birlikte sorumluluk aldıkları, işbirliği yaptıkları, karma grup etkinlikleri sıkça gerçekleştirilmelidir. Okullarda, karma grup çalışmaları ve işbirlikli öğrenme etkinlikleri, etkili biçimde uygulandığı takdirde, farklı sosyal ve kültürel kimliklere sahip öğrenciler öğretmen rehberliğinde, doğrudan nitelikli etkileşime ve paylaşımına sıkça gireceklerdir. Dolayısıyla, gruplararası arkadaşlıkların, temasın, nitelikli etkileşimlerin sayısı da artacaktır. Buna paralel olarak, gruplararası olumsuz temas, olumsuz duygular, etkileşim, gruplararası önyargı, gruplararası kaygı ve tehdit, gruplararası olumsuz tutum ve gruplararası anlaşmazlıkların sayısı da azalacaktır. Bu yolla, öğrenciler arasında yaşanabilecek olası, gruplararası dışlama, ayrımcılık, tehdit, vb. gibi yıkıcı davranış örüntülerinin azaltılmasına ve bunların dönüştürülmesine katkı verilmiş olunacaktır. Böylece okul ortamında doğrudan ve dolaylı gruplararası teması ve arkadaşlıkları artıracak, somut doğrudan ve dolaylı temas ve etkileşim odaklı karma eğitim ve öğretim faaliyetleri yaygınlaştırılmalıdır. Gruplararası doğrudan ve dolaylı temas sıklığını ve niteliğini, gruplararası arkadaşlıkları, olumlu tutumları, güveni, işbirliğini, benzerlikleri ve empatiyi arttıracak faaliyetler yaygınlaştırılmalıdır. Böylece “Türkiyeli ve Suriyeli” öğrenciler arasında gruplararası kaynaşmaya ve toplumsal bütünleşmeye daha fazla katkı verilmiş olunacaktır.

Sonuç olarak, okullarda gruplararası doğrudan ve dolaylı olumlu temasın ve arkadaşlığın, işbirliğinin, bütünleşmenin ve uyumun arttırılmasına; gruplararası olumsuz doğrudan ve dolaylı temasın, önyargıların, dışlamanın, ayrımcılığın azaltılmasına yönelik, teorik ve uygulamalı öğretim ve psiko-eğitim çalışmalarının yapılması önerilebilir.

Kaynaklar / References

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- About, F. E., Mendelson, M. J., & Purdy, K. T. (2003). Cross-race peer relations and friendship quality. *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), 165–173. <https://doi.org/10.1080/01650250244000164>
- Bagci, S. C., & Çelebi, E. (2017). Cross-group friendships and outgroup attitudes among Turkish–Kurdish ethnic groups: does perceived interethnic conflict moderate the friendship-attitude link? *Journal of Applied Social Psychology*, 47(2), 59–73. <https://doi.org/10.1111/jasp.12413>
- Bagci, S. C., Kumashiro, M., Smith, P. K., Blumberg, H., & Rutland, A. (2014). Cross-ethnic friendships: Are they really rare? Evidence from secondary schools around London. *International Journal of Intercultural Relations*, 41, 125–137. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2014.04.001>
- Brown, R., & Hewstone, M. (2005). An integrative theory of intergroup contact. In *Advances in experimental social psychology*, Vol. 37. [https://doi.org/10.1016/s0065-2601\(05\)37005-5](https://doi.org/10.1016/s0065-2601(05)37005-5)
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Cameron, L., Rutland, A., Brown, R., & Douch, R. (2006). Changing children’s intergroup attitudes toward refugees: Testing different models of extended contact. *Child Development*, 77 (5), 1208–1219. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00929.x>
- Chen, X., & Graham, S. (2015). Cross-ethnic friendships and intergroup attitudes among Asian American adolescents. *Child Development*, 86(3), 749–764. <https://doi.org/10.1111/cdev.12339>
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma deseni*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çeviri Editörü). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).
- Davies, K., & Aron, A. (2016). Friendship development and intergroup attitudes: The role of interpersonal and intergroup friendship processes. *Journal of Social Issues*, 72(3), 489–510. <https://doi.org/10.1111/josi.12178>
- Davies, K., Tropp, L. R., Aron, A., Pettigrew, T. F., & Wright, S. C. (2011). Cross-group friendships and intergroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 15(4), 332–351. <https://doi.org/10.1177/1088868311411103>
- Deegan, M. P., Hehman, E., Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (2015). Positive expectations encourage generalization from a positive intergroup interaction to outgroup attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(1), 52–65. <https://doi.org/10.1177/0146167214556240>
- Feddes, A. R., Noack, P., & Rutland, A. (2009). Direct and extended friendship effects on minority and majority children’s interethnic attitudes : A longitudinal study. *Child Development*, 80(2), 377–390.
- Jetten, J., Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Spears, R., (2001). Rebels with a cause: Group identification as a response to perceived discrimination from the mainstream. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(9), 1204–1213. <https://doi.org/10.1177/0146167201279012>
- Johnson, R. B., & Christensen (2014). *Educational research: quantitative, qualitative and mixed approaches (5th edit.)*. Los Angeles: Sage.
- Joyce, N., & Harwood, J. (2014). Improving intergroup attitudes through televised vicarious intergroup contact: Social cognitive processing of ingroup and outgroup information. *Communication Research*, 41(5), 627–643. <https://doi.org/10.1177/0093650212447944>
- Joyce, N., Vincze, L., & Marton, E. J. (2016). Crossing the communication divide: Intergroup contact and the desire to learn the outgroup’s language. *Journal of International and Intercultural Communication*, 9(4), 295–311. <https://doi.org/10.1080/17513057.2016.1225440>
- Liebkind, K., Mäkinen, V., Jasinskaja-Lahti, I., Renvik, T. A., & Solheim, E. F. (2019). Improving outgroup attitudes in schools: First steps toward a teacher-led vicarious contact intervention. *Scandinavian Journal of Psychology*, 60(1), 77–86. <https://doi.org/10.1111/sjop.12505>
- Matera, C., Stefanile, C., & Brown, R. (2011). The role of immigrant acculturation preferences and generational status in determining majority intergroup attitudes. *Journal of Experimental Social*

- Psychology*, 47(4), 776–785. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2011.03.007>
- Meeusen, C. (2014). The parent-child similarity in cross-group friendship and anti-immigrant prejudice: A study among 15-year old adolescents and both their parents in Belgium. *Journal of Research in Personality*, 50(1), 46–55. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2014.03.001>
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çeviri editörü). Ankara: Nobel. (Orijinal çalışma basım tarihi 2009).
- Miles, E., & Crisp, R. J. (2014). A meta-analytic test of the imagined contact hypothesis. *Group Processes and Intergroup Relations*, 17(1), 3-26. <https://doi.org/10.1177/1368430213510573>
- Motti-stefanidi, F., Pavlopoulos, V., & Asendorpf, J. B. (2018). Journal of Applied Developmental Psychology immigrant youth acculturation and perceived discrimination : Longitudinal mediation by immigrant peers ' acceptance / rejection. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 59(March), 36–45. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2018.03.001>
- Munniksma, A., Stark, T. H., Verkuyten, M., Flache, A., & Veenstra, R. (2013). Extended intergroup friendships within social settings: The moderating role of initial outgroup attitudes. *Group Processes and Intergroup Relations*, 16(6), 752–770. <https://doi.org/10.1177/1368430213486207>
- Paolini, S., Hewstone, M., Cairns, E., & Voci, A. (2004). Effects of direct and indirect cross-group friendships on judgments of catholics and protestants in northern ireland: The mediating role of an anxiety-reduction mechanism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(6), 770–786. <https://doi.org/10.1177/0146167203262848>
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & Evaluation methods: Integrating theory and practice*. Thousand Oaks, CA: Sage.. <https://doi.org/10.1890/10-0394.1>
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(2), 173-185. <https://doi.org/10.1177/0146167297232006>
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- Prati, F., Menegatti, M., & Rubini, M. (2015). The beneficial role of multiple categorization and intergroup contact in reducing linguistic out-group derogation. *Journal of Language and Social Psychology*, 34(5), 475–500. <https://doi.org/10.1177/0261927X14567777>
- Ramiah, A. Al, Schmid, K., Hewstone, M., & Floe, C. (2015). Why are all the White (Asian) kids sitting together in the cafeteria? Resegregation and the role of intergroup attributions and norms. *British Journal of Social Psychology*, 54(1), 100–124. <https://doi.org/10.1111/bjso.12064>
- Ramos, M. R., Cassidy, C., Reicher, S., & Haslam, S. A. (2012). A longitudinal investigation of the rejection – identification hypothesis, *British Journal of Social Psychology*, 51(4), 642-660. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.2011.02029.x>
- Riek, B. M., Mania, E. W., & Gaertner, S. L. (2006). Intergroup threat and outgroup attitudes : A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 336–353.
- Sinclair, S., Dunn, E., & Lowery, B. (2005). The relationship between parental racial attitudes and children's implicit prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 41(3), 283–289. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2004.06.003>
- Stark, T. H., Flache, A., & Veenstra, R. (2013). Generalization of positive and negative attitudes toward individuals to outgroup attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(5), 608–622. <https://doi.org/10.1177/0146167213480890>
- Techakesari, P., Barlow, F. K., Hornsey, M. J., Sung, B., Thai, M., & Chak, J. L. Y. (2015). An investigation of positive and negative contact as predictors of intergroup attitudes in the United States, Hong Kong, and Thailand. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(3), 454-468. <https://doi.org/10.1177/0022022115570313>
- Tropp, L. R., Boatswain, C., Stout, A. M., Wright, S. C., & Pettigrew, T. F. (2006). Trust and acceptance in response to references to group membership: Minority and majority perspectives on cross-group interactions. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(3), 769–794. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00031.x>
- Turner, R. N., & Cameron, L. (2016). Confidence in contact: A new perspective on promoting cross-group friendship among children and adolescents. *Social Issues and Policy Review*, 10(1), 212–

246. <https://doi.org/10.1111/sipr.12023>
- Turner, R. N., & Feddes, A. R. (2011). How intergroup friendship works : A longitudinal study of friendship effects on outgroup attitudes, *European Journal of Social Psychology*, 41(7), 914-923.
- Ülger, Z., Dette-Hagenmeyer, D. E., Reichle, B., & Gaertner, S. L. (2018). Improving outgroup attitudes in schools: A meta-analytic review. *Journal of School Psychology*, 67, 88–103. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2017.10.002>
- Vezzali, L., Giovannini, D., & Capozza, D. (2012). Social antecedents of children’s implicit prejudice : Direct contact, extended contact, explicit and implicit teachers’ prejudice, 9(5), 569–581.
- Wiley, S. (2013). International Journal of Intercultural Relations Rejection-identification among Latino immigrants in the United States. *International Journal of Intercultural Relations*, 37(3), 375–384. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2012.08.018>
- Wölfer, R., Schmid, K., Hewstone, M., & van Zalk, M. (2016). Developmental dynamics of intergroup contact and intergroup attitudes: Long-term effects in adolescence and early adulthood. *Child Development*, 87(5), 1466–1478. <https://doi.org/10.1111/cdev.12598>
- Wright, S. C., & Tropp, L. R. (2005). Language and intergroup contact : Investigating the impact of bilingual instruction on children’s intergroup attitudes, 8(3), 309–328. <https://doi.org/10.1177/1368430205053945>

Yazarlar

Prof. Dr. Abbas Türknüklü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü öğretim üyesidir. Çalışma alanları arasında; anlaşmazlık yönetimi, arabuluculuk, akran-arabuluculuk, barış eğitimi, okul disiplini, gruplararası ilişkiler, gruplararası temas, göç, kapsayıcı eğitim yer almaktadır.

Doç. Dr. Fulya Türk, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı öğretim üyesidir. Çalışma alanları arasında; çatışma çözme, müzakere, akran-arabuluculuk, grup rehberliği, gruplararası temas yer almaktadır.

Uzm. Mustafa Tercan, Recep Ersayın İlkokulunda çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında; eğitim yönetimi, anlaşmazlık yönetimi, arabuluculuk, akran-arabuluculuk, göç, gruplararası temas yer almaktadır.

Doç. Dr. Tarkan Kaçmaz, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesidir. Çalışma alanları arasında; anlaşmazlık yönetimi, alternatif anlaşmazlık çözümü, arabuluculuk, gruplararası temas, iletişim, dil eğitimi yer almaktadır.

İletişim

Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, Tınaztepe Yerleşkesi, Buca, İzmir.

abbas.turnuklu@deu.edu.tr

Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, Gaziantep

fulyaturk@gantep.edu.tr

Recep Ersayın İlkokulu, Buca İzmir

info@mustafatercan.com

Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Buca, İzmir.

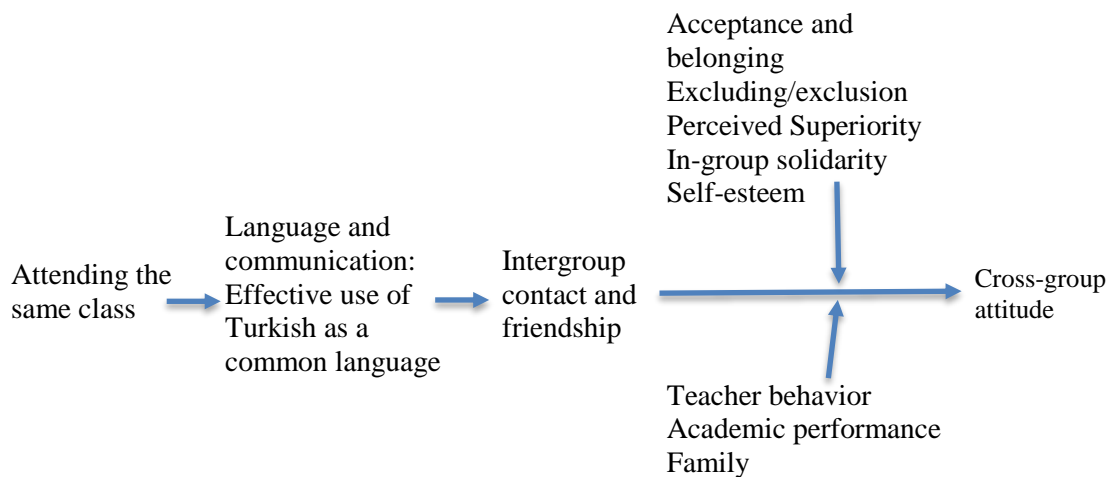
tarkan.kacmaz@deu.edu.tr

Summary

Purpose and Significance. In accordance with the "Open Door Policy", Turkey has accepted all Syrian nationals seeking refuge since 2011. The number of registered Syrian refugees is reported to be approximately 3,608,049. The number of Syrian refugee children in the 0-18 age group is 1,665,151. An important part of Syrian refugee children receives education in state schools in Turkey together with Turkish students in the same classrooms. This provided important opportunities for the Syrian children under temporary protection in terms of adaptation and integration into Turkish society, but at the same time, led to the emergence of various tangible problems. Thus, a need has arisen to investigate the attitudes of resident Turkish children and the refugee children with a different culture and language towards each other, their relationship dynamics, social cohesion, integration and coexistence skills. In this context, the aim of this study was to explore the attitudes of Turkish and Syrian students towards each other through school psychological counselors' perspective.

Methodology. The study was carried out using a phenomenological approach which is one of the qualitative research approaches. The reason for selecting this approach was the focus of the study on the personal experiences and direct observations of elementary school psychological counselors related to the attitudes of Turkish and Syrian students towards each other. Semi-structured interview technique was used to collect data. The data were collected by interviewing 40 school psychological counselors (8 males, 32 females). Thematic analysis approach was used in the analysis of the qualitative data collected in the study.

Results. When the statements of the school psychological counselors related to the attitudes of Turkish and Syrian students towards each other were analyzed significant themes emerged. The themes obtained in the research are illustrated in Figure 1. These themes are; language and communication, intergroup contact and friendship, acceptance and belonging, excluding/exclusion, perceived superiority, in-group solidarity, self-esteem, teacher behaviors, academic performance, family and intergroup attitude. The findings and conclusions regarding each theme will be discussed in the following section.

Figure 1. Cross-group attitude and factors defining cross-group attitude

When the school psychological counselors' views related to the attitudes of Turkish and Syrian students towards each other were analyzed, one of the most prevalent problems faced by students was found to be the effective use of Turkish as a common language. Syrian students who were not able to use Turkish effectively felt insecure, excluded, perceived as outsiders, shy, and unhappy. However, when the language barrier is overcome, they can communicate with Turkish students, they become friends, they feel comfortable, happy and start playing games with the Turkish students. Similarly, when the Syrian students were not able to communicate effectively, Turkish students also felt anxious, uncomfortable, and displayed exclusionary behavior.

In parallel with the theme of language and communication, another prevalent theme was intergroup contact and friendship. It was evident that although they were initially prejudiced when the Syrian students first arrived, over time and owing to the intergroup friendships Turkish students' anxiety seemed to decrease, their self-esteem increased as they helped the Syrian students, they felt more secure, comfortable, happy, and began to accept the Syrian students as the friendships developed. Similarly, depending on the intergroup friendships, their getting to know each other more, level of acceptance, their sense of belonging and getting accustomed to each other, the Syrian students' anxiety decreased, their trust in each other increased, and they felt valued and accepted.

Another important theme raised by school counselors is the Syrian refugee students' feelings of acceptance and belonging in school and classroom settings. Refugee students were found to feel emotions such as security, self-worthiness, happiness, comfort, joy, and positivity when they were accepted by the Turkish students and felt that they belonged in their group. Naturally, when feelings of acceptance and belonging were lacking, they began to feel negative feelings of exclusion and rejection. School psychological counselors emphasized the importance of mixed activities, such as games, among Turkish and Syrian students, especially in terms of acceptance and sense of belonging of the Syrian students.

Another prominent theme is "exclusion and being excluded". It was found that the Syrian students did not feel secure and valued because they were mocked, not accepted, experienced anxiety of exclusion and faced prejudiced behavior. Another important theme that stands out in parallel with the theme of exclusion is the theme of perceived superiority. In particular, the Turkish students seemed to perceive themselves as superior because of Syrian students' language and communication problems and their inability to express themselves, and due to the fact that Turkish students were in an outstanding majority in the classroom. As a matter of fact, it can be concluded that the exclusion behavior and sense of superiority appeared to complement each other. Another prominent theme that can be seen as a natural consequence of exclusion and sense of superiority is "in-group solidarity". School psychological counselors stated that Syrian students felt more confident, relaxed, happy and positive, especially when they were together with their in-group members.

Another element that affects intergroup attitudes in the classrooms where refugee and resident students are educated together is the academic performance of the refugee students. Academically successful Syrian students were found to be more valued and accepted by the majority group of Turkish students and teachers. At the same time, it was determined that the Syrian students felt more secure and made more efforts not to lose those feelings of trust and worthiness.

Another important theme emphasized by school psychological counselors is “teacher behavior”. For example, the behavior of teachers, their warnings, wishes, and their acceptance was found to have a positive impact on, particularly, the acceptance of Syrian students by the whole class, and the behavior of Turkish students. On the other hand, it was also stated that the behaviors of the teachers towards Syrian students in terms of exclusion, disinterest, dislike and trying to get rid of them have a negative effect on the students. It was emphasized that teachers' negative behaviors created a sense of worthlessness in students.

Another important theme found in the statements of school psychological counselors was the "family". Especially, the content and style of their parents' discussions at the Turkish students' homes about Syrian refugees were found to have an effect on the behavior of children in schools towards the Syrians. Turkish children who were exposed to positive rhetoric at home felt secure and comfortable and those who did not felt uncomfortable and insecure. The suggestions by the families, such as, "Stay away from the Syrians" caused students to grow away from each other, while suggestions such as "Let's help" brought them closer and helped Turkish children feel safe. Similarly, Syrian families' “Be careful, they might exclude you” warnings were found to have an impact on Syrian children. Therefore, it was determined that, at the elementary school level, the attitudes, opinions, and impressions of the parents regarding the out-group members were rather effective on the children.

Within the framework of school psychological counselors' views, Syrian and Turkish elementary school students' attitudes towards each other were attempted to be identified within the categories of intergroup trust, value, comfort, happiness, positivity. Intergroup contact frequency and quality, cross-group friendship, acceptance to group behaviors were found to be the focus of the statements of school psychological counselors on the themes of intergroup trust, value, comfort, happiness, and positivity. Both Turkish and Syrian students were found to feel safe, valued, comfortable, happy and positive or unsafe, or worthless, uncomfortable, unhappy and negative depending on the content and nature of friendships, contact, relationships and the interactions in the classroom environment, and the extent to which they are constructive and positive. Therefore, it can be said that the key element here is the frequency and quality of intergroup friendship and contact among the elementary school students with different social identities.

Conclusion. As a result of this study, the effective use of Turkish as a common language was found to be the key factor in intergroup communication, contact, friendship, integration, and harmony. When Turkish as a common language cannot be used effectively, essential communication cannot be established.

It can be said that the development of positive intergroup contact and friendship between the refugee and the resident children who receive education in the same classrooms is very important in terms of reducing prejudice and discrimination between groups and developing positive attitudes and adaptation of refugees. In order to ensure the adaptation and integration of refugee students with the members of the host culture, it can be said that there is an inverse relationship between the perception of acceptance and belonging of refugee children and their perception of exclusion and discrimination. Therefore, it can be said that the cross-group friendships of refugee students in the school setting will be decisive in terms of their harmony and integration with the host culture and members of this culture. People who perceive to be excluded because of group identity either embrace their own in-group identity or prefer to carry the identity of the host nation as common in-group identity while maintaining their in-

group identity. It can be said that this preference will facilitate harmony and integration. It can also be said that in the development of intergroup contact, friendship, cooperation, and positive attitudes, it is important to explore the strengths and academic competence areas of the minority individuals and to organize cooperation, contact, and interaction through strengths, both in terms of the integration and acceptance of refugee students as well as intergroup relations.

It is determined that in settings where students with different social identities are schooled together, teacher behaviors are both in decreasing intergroup prejudice, exclusion, discrimination behaviors, and in developing and increasing intergroup contact, friendship, cooperation, integration, and positive attitudes. Similarly, it can be said that students' families' reactions, behaviors, opinions, and emotions regarding their children's intergroup relations, will determine the behavior of elementary school children towards people with different social identities in their schools or social circles.